

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta filozofická

Katedra historie

Bakalářská práce

**REFLEXE KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA CESTOVATELE
V ČESKÝCH CESTOVNÍCH DENÍCÍCH DRUHÉ POLOVINY
19. STOLETÍ**

**Každodennost na cestách v denících a cestopisech Edmunda
Břetislava Kaizla**

Paličková Tereza

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Mašátová

OLOMOUC 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jsem k tomu pouze prameny a literaturu vyjmenované v seznamu pramenů a literatury.

V Olomouci, 11. května 2011

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce za podnětné rady a připomínky, které mi byly velmi nápomocny při jejím zpracování.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST - DOSAVADNÍ STAV BĚDÁNÍ, KAŽDODENNOST CESTOVÁNÍ V 19. STOLETÍ A PRAMENY VHODNÉ PRO JEHO VÝZKUM	
1. DOSAVADNÍ STAV BĚDÁNÍ.....	10
2. PRAMENY VHODNÉ PRO VÝZKUM CESTOVÁNÍ.....	14
2.1 <i>Typy pramenů</i>	14
2.2 <i>Dokumenty osobní povahy</i>	14
3. CESTOVÁNÍ V 19. STOLETÍ A JEHO ATRIBUTY	20
3.1 <i>Motivace pro cestování a nejoblíbenější destinace</i>	20
3.2 <i>Každodenní život na cestách</i>	23
3.2.1 Způsoby dopravy	23
3.2.1.1 Silniční doprava	23
3.2.1.2 Lodní doprava	25
3.2.1.3 Železniční doprava.....	25
3.2.2 Příprava na cestu	26
3.2.3 Ubytování a stravování	27
II. PRAKTICKÁ ČÁST - KAŽDODENNOST CESTOVÁNÍ V 19. STOLETÍ NA KONKRÉTNÍM PŘÍKLADU EDMUDA BŘETISLAVA KAIZLA	
4. OSOBA EDMUNDA BŘETISLAVA KAIZLA	30
5. DENÍKY A CESTOPISY E. B. KAIZLA.....	31
5.1 <i>Osobní deníky</i>	31
5.2 <i>Cestopisy</i>	33

6. KAŽDODENNOST NA CESTÁCH EDMUNDA BŘETISLAVA KAIZLA.....	35
6.1 <i>Důvod cesty</i>	35
6.2 <i>Způsob cestování</i>	38
6.2.1 Silniční doprava.....	39
6.2.2 Železniční doprava.....	39
6.2.3 Lodní doprava.....	41
6.3 <i>Ubytování a stravování</i>	42
6.4 <i>Počasí</i>	45
6.5 <i>Společenský a kulturní život</i>	46
6.6 <i>Turistické výlety</i>	47
6.7 <i>Porovnání navštívené destinace s domovem</i>	49
ZÁVĚR.	51
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.	53
PŘÍLOHY.	56
<i>Přehled pramenných materiálů k životu Edmunda Břetislava Kaizla.</i>	56
Osobní deníky.....	56
Cestopisy.....	57
<i>Ukázky rukopisu z některých Kaizlových deníků</i>	58
ANOTACE	

ÚVOD

Předkládaná práce si klade za cíl přispět k poznání každodenního života cestovatele v druhé polovině 19. století a jeho reflexi v dokumentech osobní povahy, přičemž je sondou do života jediného člověka, Edmunda Břetislava Kaizla (1836 – 1900), pocházejícího z vyšší střední společenské vrstvy. Tento muž během svého života podnikl velké množství cest, které zachytil ve svých osobních denících a cestopisech. Tyto jsou uloženy v literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP). Fond KAIZL Edmund Břetislav (1851 – 1900) (dále jen fond KAIZL E. B.) obsahuje dvacet šest svazků osobního deníku, čtyři cestopisy, zlomek přijaté korespondence, Kaizlovu literární tvorbu a několik výstřižků. Pro problematiku každodennosti cestovatele mají výpovědní hodnotu pouze osobní deníky a cestopisy. Drtivá většina materiálů je psána česky a v citacích je zachován původní pravopis.

Tato práce tedy vychází z pramenů osobní povahy, konkrétně z osobních deníků a cestopisů, a s těmi je třeba zacházet určitým způsobem. Jejich subjektivnost s sebou nese totiž jak pozitiva, tak negativa. Přináší jak zvláštní a neotřelý pohled na svět individua i svět kolem něj, tak zároveň zkreslení vycházející často z aktivní či neuvědomělé snahy vylepšit svůj obraz v očích potencionálního čtenáře, nebo zkreslení vlivem nedokonalé paměti. Na toto je třeba brát ohled a přistupovat k pramenům osobní povahy kriticky. Je třeba si také uvědomit, že pisatel zaznamenal pouze to, co jemu připadalo důležité, takže dokumenty osobní povahy jsou v různé míře, ale vždy subjektivní. Zároveň musíme mít na zřeteli pisatelovu dobovou odlišnost, kterou nemůžeme nikdy plně překlenout i s dobrým povědomím o daném časovém období.¹ Na všechna tato úskalí je třeba brát při interpretaci ohled.

Cílem této práce je přispět k poznání každodennosti cestovatele, a to na základě pramenů osobní povahy, konkrétně osobních deníků a cestopisů. V těchto pramenech budou vyhledány informace o důvodech cestování, o jeho způsobech, o ubytování i stravování E. B. Kaizla. Dále zde bude nahlíženo na to,

¹ RANDÁK, Jan: Životní světy, paměti a jejich interpretace. In. SEKYRKOVÁ, Milada, *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 84.

co připadalo autorovi natolik zajímavé a důležité, aby si to poznamenal. Zajímavá je taktéž otázka, zda a případně jak Kaizl porovnával navštívené destinace s domovem.

Existuje množství literatury věnující se problematice cestování, z níž jmenujme především monografii Milana Hlavačky *Cestování v éře dostavníku*,² či sborník *Cesty a cestování v životě a společnosti*.³ Téma každodennosti vychází kromě již zmíněné monografie Milana Hlavačky také z knihy *Z dějin české každodennosti*.⁴ Pro otázku pramenů osobní povahy se staly nosnými publikace a příspěvky Mileny Lenderové,⁵ Pavla Kubeše,⁶ Petra Mati⁷ a dva sborníky zabývající se touto problematikou.⁸ Informace o osobě Edmunda Břetislava Kaizla nalezneme v *Lexikonu české literatury*,⁹ v knize o zapomenutých literárních autorech *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* a ve dvou článcích z regionálních periodik.¹⁰ Jak již bylo řečeno, budou pramennou základnou osobní deníky a cestopisy pocházející z fondu Edmunda Břetislava Kaizla v LA PNP.

Práce bude rozdělena na šest tematických kapitol. První kapitola této práce zachycuje dosavadní stav bádání v oblasti cestování a jeho každodennosti. Jelikož tato práce vychází z pramenů osobní povahy, neopomíjí ani práce věnující se této problematice.

Druhá kapitola se věnuje problematice pramenů osobní povahy jakožto historického pramene, neboť právě prameny osobní povahy byly základním

² HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996. s. 137.

³ BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě a společnosti*. Ústí nad Labem 1997. 498 s.

⁴ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. 430. s.

⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha 2002. 188 s.; LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin* [online]. Pardubice, 2007 [cit. 2011-03-08]. Prameny osobní povahy. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm>>. LENDEROVÁ, Milena. Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit. In: MACHÁČKOVÁ, Jana; MATĚJÍČEK, Jiří. *Studie k sociálním dějinám*. č. 3, Kutná Hora, Opava, Praha 1999, s. 39 – 54.

⁶ KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. Úvodní studie, 385 s.;

⁷ MAŤA, Petr. Nejstarší české a moravské deníky. In: *Folia historica bohemia* 18. Praha. s. 99 – 118.

⁸ LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. 81 s.; LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha 2002. 188 s.; SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. 391 s.

⁹ *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Díl 2., Sv. II. Praha 1993., s. 613 – 614.

¹⁰ KOUKAL, Pavel. Cítilibský rodák Edmund Kaizl. In: *Ústecký deník*. 11. 3. 2006, Roč. 14, č. 60, Příl. SD magazín, s. 9.; ROEDL, Bohumír. Výročí Edmunda Břetislava Kaizla. In: *Cítilibský zpravodaj*. 2006, 11, 1, s. 25 – 26. Dostupný také z WWW: <<http://www.obec-citoliby.cz/citolibsky-zpravodaj/>>

pramenným materiálem pro tuto práci. Kapitola podává výčet a charakteristiku těchto takzvaných ego-dokumentů a současně upomíná na případná úskalí práce s nimi.

Jelikož se tato práce věnuje každodennímu životu cestovatele, bylo nutné ve třetí kapitole shrnout obecné poznatky o cestování v 19. století a jeho předchozím vývoji. Kapitola zachycuje jednotlivé atributy jako důvody cestování, způsoby dopravy, příprava na cestu, ubytování a stravování, věnuje se také v 19. století nově se rozvíjející turistice.

Čtvrtá kapitola obsahuje stručné informace o životě Edmunda Břetislava Kaizla.

Pátá kapitola podává informace o denících a cestopisech Edmunda Břetislava Kaizla a jejich formální stránce. O jejich počtu, úpravě, o způsobu zapisování. Prameny pro její vypracování, tedy osobní deníky a cestopisy, pocházely z fondu KAIZL E. B. v LA PNP.

Šestá a stěžejní kapitola se již zabývá přímo cestováním Edmunda B. Kaizla a každodenností cestovatelova života. Věnuje se sedmi tematickým okruhům (důvody cestování, způsoby cestování, ubytování a stravování, počasí, společenský a kulturní život, turistické výlety, porovnávání navštívené destinace s domovem).

I. TEORETICKÁ ČÁST –

**DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ, KAŹDODENNOST
CESTOVÁNĪ V 19. STOLETĪ A PRAMENY VHODNĚ
PRO JEHO VÝZKUM**

1. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ

Tato práce se zabývá každodenností cestovatele v druhé polovině 19. století, avšak doklady o cestování máme již z mnohem dřívější doby. Pozornost historiků se často obrací k takzvaným kavalírským cestám, o nichž máme doklady již z 16. století. Podnikali je aristokraté, aby tak završili své vzdělání. Její součástí bylo i vedení cestovního deníku. Rekonstrukci takové cesty přináší kniha předního znalce raněnovověkého cestování Jaroslava Pánka *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*.¹¹ Tento průkopník v problematice předbělohorského cestování je autorem dalších studií.¹² Dalšími badateli zabývajícími se touto problematikou jsou Jiří Kubeš¹³ a Zdeněk Hojda.¹⁴ Kromě kavalírských cest si šlechtici často zapisovali zážitky z diplomatických cest.¹⁵ Dalším typem cest, jimž je věnována poměrně velká pozornost, jsou cesty objevitelské, které směřovaly do celého světa. Tito cestovatelé vydávali své cestopisy,¹⁶ mnohé vyšly v edicích¹⁷ a jejich studiu věnují pozornost i historici.¹⁸ Kromě toho ale cestovala šlechta i buržoazie především pro zábavu

¹¹ PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*. Praha 1987. 304 s. 2. dopl. vyd. České Budějovice 2003. 183 s.

¹² PÁNEK, Jaroslav. Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. In: *Československý Časopis Historický* 88, 1990, s. 661 – 682.; PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, 2. vyd. Praha 2003. 184 s.

¹³ KUBEŠ, Jiří. Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727. In: *Theatrum historiae* 1, Pardubice 2006, s. 83 – 108; KUBEŠ, Jiří. Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723 – 1725. In KUBEŠ, Jiří. *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*. Pardubice 2007, s. 163 – 192.

¹⁴ HOJDA, Zdeněk. Kavalírské cesty v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: HOMOLKA, Jaromír. *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216 – 239.

¹⁵ KUBEŠ, Jiří. Diplomaticko-úřední cesta generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa hraběte Šlika z Pasounu a Holíče (1663 – 1723) po středoněmeckých dvorech v roce 1706. In: *Východočeský sborník historický* 11, 2002, s. 41 – 84.; KUBEŠ, Jiří. Diplomatické cesty, kariéra a cestovní deníky v době okolo roku 1700 na příkladech cest Kryštofa Václava z Nostic a Leopolda Antonína Šlika. In: FRIMMOVÁ, Eva; KLECKER, Elisabeth. *Itineraria Posoniensia. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v Novoveku, ktorá se konala v dňoch 3. – 5. novembra 2003 v Bratislave*, Bratislava 2005, s. 134 – 142.; KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic: deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. 382 s.

¹⁶ Kupříkladu VRÁZ, Enrique Stanko. *Z cest E. St. Vráze*. 2. vyd. Praha 1925. 427 s.; HOLUB, Emil. *Dra. Emila Holuba Druhá cesta po Jižní Africe*. Praha 1890. 576 s.; KOŘENSKÝ, Josef. *Cesta kolem světa. Žaponsko*. Praha mezi 1896 a 1902. 459 s.

¹⁷ Například cestopisy Enriqua Stanka Vráze (KANDERTOVÁ, Olga. *Napříč rovníkovou Amerikou*. Praha 1984. 265 s.); či Emila Holuba (NAVRÁTIL, Jiří. *Cesta do země Mašukulumbů*. Praha 1973. 270. s.)

¹⁸ ŠOLLE, Zdeněk. *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha 1994. 255. s.

a edukaci.¹⁹ Komplexně se problematikou cestování na prahu nové doby zabýval ve své monografii *Cestování v éře dostavníku* Milan Hlavačka.²⁰

Tato práce se věnuje každodennosti na cestách. Problematice každodennosti je dnes věnováno poměrně velké množství prací, avšak dlouhou dobu tomu tak nebylo. Zpočátku byla každodennost chápána jako určité dokreslení tzv. velkých dějin. Až ve druhé polovině 20. století se pohled na tuto oblast změnil. Každodenností se zabývá kupříkladu poměrně rozsáhlá edice nakladatelství Argo, zde můžeme jmenovat průkopnické dílo *Sýr a červi* Carlo Ginsburga,²¹ či třídílnou knihu *Kultura a každodenní život v raném novověku* Richarda van Dülmen,²² z českých pak knihy *Kriminalita a každodennost v raném novověku* Jaroslava Čechury,²³ již zmíněnou knihu Milana Hlavačky,²⁴ jinak zmiňme také knihu *Z dějin české každodennosti*.²⁵

Jedním ze zdrojů pro získávání informací o cestování a každodennosti jsou prameny osobní povahy. Tomuto tématu se u nás nejvíce věnuje Milena Lenderová, která kromě dílčích studií²⁶ vydala roku 2008 monografii *A ptáš se knížko má... Ženské deníky 19. století*,²⁷ ale zabývá se jím i Radmila Švaříčková-Slabáková,²⁸

¹⁹ BARTEČEK, Ivo. Palackého cesta do Itálie roku 1837. In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, sv. 52 – 53. Nový Jičín 2000, s. 34 – 41.

²⁰ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996. 137 s.

²¹ GINSBURG, Carlo. *Sýr a červi*. Praha 2007. 225 s.

²² DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku 1. Praha 1999. 338. s.*; DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku 2. Praha 2006. 358. s.*; DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku 3. Praha 2006. 339. s.*

²³ ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku*. Praha 2009. 367 s.

²⁴ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996. 137 s.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. 430. s.

²⁶ Kupříkladu LENDEROVÁ, Milena. *Dívčí a ženské deníky 19. století*. In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha 2002. s. 165 – 187.; LENDEROVÁ, Milena. *Chvála deníků a dopisů*. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 29 – 39.; LENDEROVÁ, Milena – BEZECNÝ, Zdeněk: *Šlechtická korespondence jako pramen v gender history*. In: LENDEROVÁ, Milena; ČADKOVÁ, Kateřina; STRÁNÍKOVÁ, Jana., *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006, s. 525; LENDEROVÁ, Milena. *Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit*. In: MACHÁČKOVÁ, Jana; MATĚJÍČEK, Jiří. *Studie k sociálním dějinám*. č. 3, Kutná Hora, Opava, Praha 1999, s. 39 – 54.; LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin* [online]. Pardubice 2007 [cit. 2011-03-08]. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova>>.

²⁷ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má...* Praha 2008. 355. s.

²⁸ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Osobní deník – zdroj nebo tvůrce paměti?* In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 41 – 47.; SLABÁKOVÁ, Radmila. *Žal a umírání v denících a soukromé*

Marie Koldinská²⁹ či Petr Maťa³⁰ a ze zahraničních autorů Winfried Schulze.³¹ Problematikou pramenů osobní povahy, konkrétně osobním deníkem a korespondencí, se roku 2003 zabýval kulatý stůl uskutečněný na půdě Katedry historických věd Univerzity Pardubice. Sborník přednesených příspěvků *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* vyšel následujícího roku.³² Příspěvky zachycují například různé možnosti využití těchto pramenů,³³ potvrzují subjektivitu pramenů osobní povahy, snahu o zlepšení image pisatele či skrytou přítomnost adresáta³⁴ a další. V Úvodu Lenderová ale také poukazuje na potřebu dalšího bádání.³⁵ Konference vztahující se k problematice paměti a vzpomínek se odehrála roku 2004 v Národním technickém muzeu v Praze a následný sborník se jmenuje *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*.³⁶ Příspěvky se kromě jiného zabývají například pozitivu a negativu paměti

korespondenci rakousko-české šlechty 19. století. In: *Studia Historica Nitriensia*, IX, 2001, s. 153 – m163.

²⁹ KOLDINSKÁ, Marie. Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 9 – 20.; KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha, Litomyšl 2004. 254 s.

³⁰ MAŤA, Petr. Nejstarší české a moravské deníky. In: *Folia historica bohemica* 18. Praha 1997. s. 99 – 118.; MAŤA, Petr. Praha a Vídeň v cestopisu Švéda Andrease Julina z roku 1666. In: PAZDEROVÁ, Alena. *Poceta Josefu Kollmannovi. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2002, s. 192-213.; MAŤA, Petr. *Boemia desolata*. Z deníku toskánské výpravy do Čech roku 1628. In: *Souvislosti* 13/3-4, 2002, s. 23 – 27.; MAŤA, Petr. *Tagebücher*. In: PAUSER, Josef; SCHEUTZ, Martin; WINKELBAUER, Thomas. *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16 – 18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch (=MIÖG Ergänzungsband 44). Wien, München 2004, s. 767 – 780.

³¹ SCHULZE, Winfried. *Ego-Dokumente. Änneherung an der Menschen in der Geschichte*. Berlin 1996. 345. s.

³² LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. 81 s.

³³ Kupříkladu pro gender historie (Marie KOLDINSKÁ, Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 9 – 20.), pro vývoj komunikace (LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 29 – 39.)

³⁴ SLABÁKOVÁ, Radmila. Osobní deník – zdroj nebo tvůrce paměti? In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 41 – 47.

³⁵ LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 27.

³⁶ SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. 391 s.

a vzpomínek jako historických pramenů.³⁷ V Úvodu také Sekyrková zdůrazňuje potřebu soustavné práce s prameny neúřední povahy a nutnost zpřístupňovat nové.³⁸

Česká historiografie projevuje zájem především o cestopisy,³⁹ ale i cestovní deníky,⁴⁰ jiné prameny, jako korespondence, cestovní instrukce nebo účty, již tak oblíbené nejsou.⁴¹ Vysvětlení je nasnadě, cestopis má na rozdíl od ostatních zmíněných pramenů literární povahu, a proto je mnohem atraktivnější.

³⁷ JAKUBEC, Ivan. Paměti a vzpomínky jako prvořadý historický pramen? In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 71 – 78.; JANKO, Jan. Paměti a jiné archiválie. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 97 – 107.; ŠEDIVÝ, Jaroslav. Kouzlo i záludnosti vzpomínek pro historikovu práci. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 91 – 96.

³⁸ SEKYRKOVÁ, Milada. Úvod. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 8.

³⁹ TICHÁ, Zdenka. *Jak staří Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14. – 17. století*. Praha 1985. 325 s.

⁴⁰ KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. 382 s.

⁴¹ KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. Úvodní studie, s. 11 – 12.

2. PRAMENY VHODNÉ PRO VÝZKUM CESTOVÁNÍ

2.1 Typy pramenů

Existuje množství pramenů, „*kteřé se k cestování dochovaly: cestovní instrukce a rukověti, dochované soubory cestovních účtů, itineráře, kalendáře, soubory politické a soukromé korespondence, soubory památníků, ...jízdenky, jízdní řády, různé pozvánky, programy, prospekty nebo objednávky pobytu v turistických střediscích, ...kroniky zápisů různých spolků, jejichž náplní bylo podnikání výletů. ...Cennými a navíc literárně velmi atraktivními prameny jsou dobové cestopisy, cestovní deníky a průvodce.*“⁴² Kromě těchto všech pramenů nesmíme zapomenout na osobní deníky a také korespondenci.

2.2 Dokumenty osobní povahy

Hovoříme-li o pramenech osobní povahy, je nutné si nejprve charakterizovat, co tímto termínem míníme. Odborníci se totiž v definici liší. Němečtí historikové používající termín ego-dokumenty pracují se všemi materiály obsahujícími informace, jež o sobě samém podal nějaký člověk. Nezáleží na tom, zda to učinil z vlastních pohnutek, náhodou, či z donucení. Proto sem patří například korespondence, deník, ale i soudní výpověď či administrativní materiály.⁴³ Mnohdy je mezi prameny osobní povahy počítán užší okruh dokumentů. Řadí se mezi ně autobiografie (vzpomínky, memoáry, osobní a cestovní deníky) a korespondence. Jedná se tedy o dokumenty, kde individuum reflektuje samo sebe a okolní svět

⁴² LENDEROVÁ, Milena. Cestování. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 368.

⁴³ LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin* [online]. Pardubice 2007 [cit. 2011-03-08]. Prameny osobní povahy. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm>>.

záměrně. V tomto smyslu chápou prameny osobní povahy zpravidla i čeští historikové.⁴⁴

K pramenům osobní povahy tedy řadíme deníky, memoáry, památníky, osobní korespondenci či cestopisy. Zatímco dříve byly ego-dokumenty považovány pouze za doplňující materiály, dnes se k nim obrací pozornost mnohem silněji. Ego-dokumenty jsou vždy „*pramenem ryze soukromým, ale nikdy zcela objektivním.*“⁴⁵ Podle toho je nutné s nimi zacházet. Navíc je také třeba přistupovat odlišně k materiálům vydaným v edici či materiálům psaným s tím, že budou zveřejněny, než k materiálům rukopisným. Prvně jmenované jsou totiž podrobeny editorským zásahům nebo autocenzuře, takové materiály již nepovažujeme za prameny, nýbrž za literární dílo. Konkrétně memoáry mají kromě tohoto nedostatku ještě jedno úskalí, obvykle jsou zapisovány s poměrně velkým časovým odstupem, který s sebou může přinášet zkreslení zachycovaných informací.⁴⁶

Hovoříme-li o deníku, je vhodné si tento útvar definovat. Lexikon literárních žánrů označuje deník za „*chronologicky řazené, zpravidla datované osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupu ... upřednostňuje bezprostřednost záznamu, autentičnost sebevyjádření, věcnou informativnost. Často slouží jako autorova "databanka" časových údajů, myšlenek, nápadů, námětů nebo citátů. V porovnání s ostatními žánry má deník nejvýrazněji autokomunikační charakter, zdůrazňující pisatelův permanentní dialog se sebou samým, motivovaný úsilím o sebepoznání, o stvrzení vlastní identity a vnitřního světa v konfrontaci s vnějšími poměry.*“⁴⁷

„*Za deník, stručně řečeno, považujeme text, jenž autor píše sobě a pro sebe, text skládající se z částí časově strukturovaných, z nichž každá začíná zpravidla slovy dnes, právě, teď, před chvílí... Jiný je deník osvíceného 18. století vedený snahou o věcný a jasný záznam událostí, jiný je deník vzniknuvší ve století následujícím,*

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. Úvodem, s. 25.

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena. Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit. In: MACHÁČKOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *Studie k sociálním dějinám*. č. 3, Kutná Hora, Opava, Praha 1999, s. 54.

⁴⁶ ŠEDIVÝ, Jaroslav. Kouzlo i záludnosti vzpomínek pro historikovu práci. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 92.; JANKO, Jan. Paměti a jiné archiválie. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 97 – 98.

⁴⁷ Deník in MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Litomyšl 2004, s. 98 – 99.

století přejícím sebereflexi. V obou případech klade pisatel fragmenty své každodennosti na list papíru, který má před sebou, v obou případech je hnán potřebou zaznamenat běh událostí sám pro sebe, někdy také potřebou říct něco o sobě. V obou případech je neznámý čtenář apriorně předpokládán.⁴⁸ Takto podává svou definici Lenderová.

Psaní deníků má ve šlechtickém prostředí dlouhou tradici⁴⁹ a šlechtici si je často psali již od dob dospívání. Denní zapisování totiž mělo mladé aristokraty vychovávat k normám, zvyklostem, zpytování svědomí a umění vyjadřovat své názory.⁵⁰ Velký nárůst vedení osobních deníků zaznamenáváme v 18. a 19. století. V této době se deníky stávají prostředkem sebereflexe autorů, kteří pocházejí nejen ze šlechtických vrstev, ale i z vrstev měšťanských. Je to dáno velkým rozvojem vzdělanosti a snahou měšťanstva přiblížit se co nejvíce šlechtě.⁵¹ Stejně jako psaní deníků se mezi měšťanstvo rozšiřuje zvyk vedení korespondence. Avšak nešlo pouze o snahu přiblížit se elitě, v 19. století jednak došlo ke vzniku fenoménu volného času, jednak se pozornost zaměřila na individualitu jedince.⁵² Deník byl ideálním prostředníkem k recepci obou těchto tendencí. V denících nalézáme zaznamenané denní rituály, ale také zážitky, které se denním stereotypům vymykaly. „A tak jsou osobní dokumenty, psané mužem i ženou, evropskou či severoamerickou historiografií považovány za unikátní pramen k dějinám každodennosti a dějinám mentalit...“⁵³ Mezi deníky psanými mužem a ženou lze nalézt určité rozdíly. „Zdá se, že muži bývali v psaní vytrvalejší, ženské deníky často končily spolu s uzavřením sňatku či narozením prvního dítěte.“⁵⁴ Oproti tomu jsou ale muži ve svých zápisech

⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004, s. 31.; podobně též LENDEROVÁ, Milena. Dívčí a ženské deníky 19. století. In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha 2002, s. 166.; také LENDEROVÁ, Milena. Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit, s. 39.

⁴⁹ Nejstarší deníky u nás vznikly v druhé polovině 16. století. (LENDEROVÁ, Milena. Dívčí a ženské deníky 19. století, s. 166.; KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004, Úvodní studie, s. 13.; MAŤA, Petr. Nejstarší české a moravské deníky. In: *Folia historica bohemica*. Praha 1997, s. 100.)

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů, s. 31.; SLABÁKOVÁ, Radmila. Osobní deník – zdroj nebo tvůrce paměti? In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004, s. 43.

⁵¹ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů, s. 31.

⁵² LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má....* Praha, 2008. Ženské deníky v 19. století, s. 17 – 18.

⁵³ LENDEROVÁ, Milena. Úvodem, s. 25.

⁵⁴ LENDEROVÁ, Milena. Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit, s. 40.

spíše popisní a neosobní, kdežto ženy naopak zachycují svou každodennost.⁵⁵ Jisté odlišnosti nalzááme i v denících různých společenských vrstev, deník šlechty⁵⁶ vykazuje jisté odlišnosti od deníku měšťanů.⁵⁷

Kromě deníků osobních zachycujících každodennost pisatele, existují i deníky cestovní. Ty jsou dosti specifické, „...cestovní deníky nereflektují všední skutečnost, nýbrž výjimečné zážitky ze studijních cest a pobytů v zahraničí. Nabízejí tak širokou škálu informací o cestování, studiu na zahraničních univerzitách a zejména cenné tsrovnání vzdálených, leckdy velice odlišných zemí, jejich společností a kultur.“⁵⁸ Cestovní deník a cestopis, často považované za tutéž formu, je nutné rozlišovat. Cestovní deník se totiž k cestopisu má podobně, jako osobní deník k memoárům, rozdíl spočívá v okamžitém a odloženém zapsání zážitků. Cestopis tak skýtá shodná úskalí, jako memoáry.

Podobně jako psaní deníků má i vedení bohaté korespondence tradici ve šlechtických kruzích.⁵⁹ A stejně jako deníky sloužily i dopisy jednak k zaznamenání, jednak především k předání informací. Informací o běžném každodenním životě, o zvláštních událostech, ať již osobního, či veřejného rázu a o vlastních myšlenkách. Na rozdíl od deníků byly dopisy vždy podrobeny jisté dávce autocenzury. Korespondence je pramenem právě pro získání výše zmíněných informací, ale taktéž informací o způsobech vedení korespondence v dané společenské vrstvě a dějinné epoše.⁶⁰ „Její hlavní nevýhodou je její diskontinuita

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. Prameny osobní povahy. [online].

⁵⁶ Příklady některých vydaných šlechtických deníků: KOLDINSKÁ, Marie, MAŤA, Petr. *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633*, Praha 1997. 456 s.; ČORNEJOVÁ, Ivana. Deník Jana Františka Löwa z Erlsfeldu – pozoruhodný a nevyužitý pramen. In: HOJDA, Zdeněk; PEŠEK, Jiří; ZILYNSKÁ, Blanka. *Seminář a jeho hosté*. Praha 1992, s. 237 – 245.; KUBEŠ, Jiří. *Kryštof Václav z Nostic: deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. 382 s.; PRASCHLOVÁ-BICHLEROVÁ, Gabriele. *Císařské dětství. Z deníku arcivévodky Karla Ludvíka, bratra císaře Františka Josefa*. Praha 1999. 165 s.;

⁵⁷ Příklady některých vydaných měšťanských deníků: RADIMSKÝ, Jiří. Deník Veroniky Vrbíkové z roku 1848. In: *Časopis Matice moravské*, č. 68, Brno 1948, s. 97 – 113.; ZAPOVÁ, Honorata. *Nezabudky. Dar našim pannám*. Praha 1859. 160 s.; PECHOVÁ-KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z mého mládí. Vzpomínky životopisné*. Praha 1921. 199 s.; *Z let probuzení, Kniha první: Paměti a korespondence Bohuslavy Rajske z let 1839 – 1844*. Praha 1872. 156 s.

⁵⁸ MAŤA, Petr. Nejstarší české a moravské deníky, s. 100.

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. Prameny osobní povahy. [online].

⁶⁰ Tamtéž.

*a torzovitost. Kritický přístup ke korespondenci vyžaduje konfrontovat ji s jiným typem pramenů, což však není pokaždé v plném rozsahu možné.*⁶¹

Ego-dokumenty v sobě skrývají velký potenciál a v závislosti na konkrétním dokumentu se mohou stát pramenem pro dějiny sociální i kulturní, pro dějiny politické i dějiny každodennosti. A často záleží pouze na úhlu pohledu, který na konkrétní ego-dokument použijeme. Tématem této práce bude každodennost na cestách Edmunda Břetislava Kaizla, přičemž bude vycházeno právě z dokumentů osobní povahy, konkrétně z osobních deníků a cestopisů. V těchto materiálech budou vyhledávány informace vypovídající o každodennosti cestovatele a ty pak budou rozříděny do tematických okruhů.

Několikrát již bylo zmíněno slovo každodennost, ale co znamená toto slovo? *„Každodenní život se skládá z maličkostí, kterých si v prostoru a čase jen sotva povšimneme. Tyto maličkosti o společnosti vše prozrazují. Způsob jakým v jednotlivých společenských vrstvách lidé jedí, oblékají se, či bydlí, není vůbec lhostejný.*⁶² Studium každodennosti se obrací k člověku, a to jak člověku jako celé mase, tak k člověku jako jednotlivci. Přestože studia vychází převážně z dokumentů osobní povahy, nezachycují pouze intimní svět jako opozici ke světu veřejnému.⁶³ Každodennost zachycuje život člověka odehrávající se každý den. Při zkoumání každodennosti zachycené nějakým ego-dokumentem je ale nutné počítat s jistými úskalími. Prvním je právě cizost oné kultury, onoho prostředí, z něhož pisatel pocházel a které je odlišné od kulturního prostředí současného badatele.⁶⁴ Dalším problémem je již zmiňovaná neobjektivnost. Je nutné počítat s tím, že autor si vybíral skutečnosti, jež zaznamenal, a i ty zaznamenával subjektivně, ze své pozice.⁶⁵ Historik musí mít tyto dva atributy ego-dokumentu na vědomí. Pak již jen *„vytváří jako další autor v posloupnosti onu vhodnou formu podání minulých dějů, které nám pisatel paměti nabízí... Interpretací tak vytváříme na základě „stavebního materiálu,“ který nám on (původce ego-dokumentu) dodá, do jisté míry pozměněný*

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. Prameny osobní povahy. [online].

⁶² BRAUDEL, Fernand. The structures of Everyday Life. New York 1979, s. 29, citováno dle LENDEROVÁ, Milena. Hledání kulturních dějin. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 402.

⁶³ LENDEROVÁ, Milena. Hledání kulturních dějin, s. 403.

⁶⁴ RANDÁK, Jan. Životní světy, paměti a jejich interpretace, s. 84.

⁶⁵ RANDÁK, Jan. Životní světy, paměti a jejich interpretace, s. 85.

svět. Obrazy o životě a ze života pisatele jsou tak společným dílem, vznikají kooperací pisatele minulé doby a nás jako „interpretujících stavitelů“ ... Naším výsledkem tedy není přesný obraz, jako spíše odraz té doby, toho světa obklopujícího pamětníka v jeho vlastní době.“⁶⁶

⁶⁶ RANDÁK, Jan. Životní světy, paměti a jejich interpretace, s. 88.

3. CESTOVÁNÍ V 19. STOLETÍ A JEHO ATRIBUTY

3.1 *Motivace pro cestování v 19. století a nejoblíbenější destinace*

V 19. století již nebylo cestování tak riskantním podnikem jako ve století 18. a cestovatel už vůbec nevzbuzoval v lidech nedůvěru. Cestování bylo mnohem snazší, pohodlnější a rychlejší. Zvýšenou bezpečnost a dostupnost takového cestování koneckonců dokazuje i větší frekvence podnikání cest. Až do 19. století cestovala veřejnost převážně z pracovních důvodů⁶⁷ (ať již se jednalo o cesty obchodní, cesty za získáním pracovních zkušeností, nebo cesty diplomatické), avšak právě v 19. století se začalo ve větší míře cestovat i pro zábavu: 1) za sebevzděláním prostřednictvím poznávání nových míst a jejich kultury i 2) za zdravím a odpočinkem, začala se pěstovat i 3) turistika.⁶⁸ Nyní objasníme podněty vedoucí k cestám naplňujícím volný čas člověka v 19. století, tedy cestám pro zábavu.

Ad 1) Cestování jako prostředek edukace fungovalo u šlechty ve formě takzvaných kavalírských cest již od druhé poloviny 16. století.⁶⁹ Avšak názor, že se lze vzdělávat prostřednictvím návštěvy cizího prostředí, poznávání tamějších pamětihodností a především kultury a že zde lze navíc přirozeně prověřovat a prohlubovat jazykové dovednosti, se rozšiřoval v 18. a 19. století i mezi střední vrstvy.⁷⁰

Ad 2) Další v pořadí zmiňujeme cesty za zdravím a odpočinkem. Tyto cesty měly člověka vymanit z běžného života, přinést fyzický nebo psychický odpočinek

⁶⁷ Někde na pomezí pracovních cest a cest naplňujících volný čas stojí cesty objevné a cesty umělců za inspirací, jelikož se ale jedná o specifické důvody a jelikož se tyto typy cest neobjevují ani v jádrové části práce, nebudou blíže specifikovány.

⁶⁸ ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech. In: BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1997, s. 360.

⁶⁹ HOJDA, Zdeněk. Kavalírské cesty v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: HOMOLKA, Jaromír. *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha 1986, s. 216.; k tomuto tématu více KUBEŠ, Jiří. Fragments písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727. In: *Theatrum historiae*. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1, Pardubice 2006, s. 83 – 108; KUBEŠ, Jiří. Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723 – 1725. In KUBEŠ, Jiří. *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*. Pardubice 2007, s. 163 – 192.

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena. Cestování, s. 368.

a společenské vyrazení. Vliv měla také změna klimatického prostředí. Zmíněného účinku mohlo být dosaženo návštěvou lázeňského střediska, ale často cestovatelům stačilo jednoduše změnit prostředí.⁷¹

Ad 3) „*Turistika slove cestování za účelem zábavy, která spočívá najmě v rozkoši z pohybu v přírodě vůbec, a pak ve vyhledávání méně známých a krajinářsky vynikajících končin, pak také za účelem osvěžení tělesného i duševního.*“⁷² Turistiku začali provozovat jedinci, ale od 60. let 19. století vznikaly i organizace sdružující nadšené turisty a usnadňující jim jejich počínání. První českou turistickou organizací byl Klub českých turistů Vojty Náprstka⁷³ vzniklý roku 1888. Který samozřejmě pořádal různé hromadné výlety, kromě toho také přednášky, výstavy a začal vydávat Časopis turistů.⁷⁴ První hromadná cesta českých turistů se uskutečnila roku 1887 a směřovala do Lublaně, na Bled, do Postojny a „na modrou Adrii“, do dnešního Slovinska.⁷⁵ Následovaly ale mnohé další.

Tímto byly vyjmenovány obvyklé podněty cest, ale bylo by vhodné také shrnout nejoblíbenější destinace 19. století a to, čím byly lákavé. Populárními evropskými destinacemi byla Paříž jakožto centrum společenského, kulturního a uměleckého života, Itálie se svým kulturním odkazem (konkrétně Benátky, Florencie, Neapol, Řím), ale také Anglie, Nizozemí, Německo (především Drážďany a Mnichov zaujímaly svými uměleckými sbírkami), do Švýcarska se jezdilo obdivovat přírodní krásy. Oblíbené byly taktéž pobyty v přímoří, například v Terstu a od poslední čtvrtiny 19. století také na Balkánském poloostrově.⁷⁶

Výše byly motivace cest rozčleněny do dvou hlavních skupin: pracovní a pro zábavu. Jak bylo řečeno, právě 19. století přineslo možnost cestovat pro zábavu. Šlechta mohla samozřejmě cestovat za zábavou již dříve, ale v 19. století

⁷¹ LENDEROVÁ, Milena. Cestování, s. 384.

⁷² OTTŮV slovník naučný, XXV. díl z roku 1906, elektronická verze; citováno dle JIRÁNEK, Tomáš, LENDEROVÁ, Milena. Cvičenci a sportovníci. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 351.

⁷³ Vojtěch Náprstek (17. dubna 1826 Praha – 2. září 1894 Praha) vlastenec, etnograf. Stál u zrodu Amerického klubu dam a Klubu českých turistů. Založil též České průmyslové muzeum (Náprstkovo muzeum).

⁷⁴ JIRÁNEK, Tomáš, LENDEROVÁ, Milena. Cvičenci a sportovníci, s. 351.

⁷⁵ BERGMANOVÁ, Lenka. *Počátky českého turistického zájmu o jihoslovanské země, zejména o pobřeží jaderského moře*. Brno 2010, Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. s. 11.

⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáček se knížko má...* Praha 2008. Vybočení z každodennosti, s. 216 – 218.

se tato možnost otevírá širokým středním třídám.⁷⁷ Nasnadě je otázka, proč se rozšířil tento důvod cestování právě v 19. století? A odpověď je vcelku jednoduchá. V 19. století probíhal silný rozvoj kapitalismu a spolu s ním vznikl i fenomén volného času. V této době se sice vztahoval pouze na šlechtu, která jej vlastnila již dříve, a střední vrstvy. Ale postupem času, spolu se zaváděním stále pracovní doby, spolu s jejím snížením ve druhé polovině století průměrně z dvanácti hodin na osm,⁷⁸ zbyl i dělníkům čas. Čas na sebe, na vlastní zájmy a činnosti. „*Třebaže pojmy rekreace či osvěžení, zábava... oslovily celou společnost až po první světové válce, už v 19. století se prosadily organizované i spontánní rekreační aktivity. Stalo se tak nejdříve u vzdělaných vrstev občanů... Ve spojení s pohybovými aktivitami patřil volný čas zprvu především dětem a studentům.*“⁷⁹ Byli to právě žáci a studenti, kterým byl jako prvním poskytnut volný čas, a to prostřednictvím prázdnin uzákoněných na počátku 19. století.⁸⁰ A jak již bylo řečeno, volný čas bylo možno využít například k cestování, v této době již existovalo několik různých způsobů pohybu z místa na místo, kromě pohybu po vlastních nohou či pomocí zvířete se bylo možné přepravovat silniční dopravou, železniční či lodní.

⁷⁷ ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech, s. 360.

⁷⁸ Pracovní doba se sice zkracovala, ale zákon upravující tuto dobu na osm hodin denně vznikl až ve 20. století za první republiky. Ve 20. století byl také uzákoněn víkend – volná neděle roku 1905 a volné sobotní odpoledne také za první republiky. V 19. století bylo ještě zcela běžné chodit do práce v sobotu i v neděli. Placená dovolená byla pro zaměstnance stanovena roku 1910. (LENDEROVÁ, Milena. Objev volného času. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 273.)

⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena. Objev volného času, s. 274.

⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena. Objev volného času, s. 275.

3.3 *Každodenní život na cestách*

3.3.1 Způsoby dopravy

Dopravu rozdělujeme v závislosti na využívané komunikaci na tři typy: silniční (využívá pozemní cesty – silnice), lodní (využívá vodní toky a plochy), železniční (využívá železniční dráhy).⁸¹

3.3.1.1 Silniční doprava

Cesty potřebné k přepravě osob a zboží sloužily lidem od pradávna, avšak až do 18. století se ve střední Evropě jednalo pouze o málo upravené vozovky zpevněvané maximálně hatěmi.⁸² Avšak v 18. století došlo ke změně; silně se zvyšující obchodní činnosti si vyžadovaly zlepšení kvality dopravních cest a zvyšující se kvalita cest vybízela k vyššímu využívání těchto cest. Neustálé zvyšování kvality cest bylo tedy již opravdu nutné a neodvratné, avšak nebylo ani zdaleka okamžité.⁸³

Na místo klasických silnic, kdy: „*po vyměření šířky silnice byly po obou stranách vyhloubeny příkopy a vykopaná zem byla naházena do vytyčené trasy. Na tuto masu byly navrženy kameny, šterk a písek, které zrovna byly po ruce. Po prvním větším dešti se takováto silnice proměnila v bahniště...*“⁸⁴ se začaly na konci 18. století působením Silničního ředitelství stavět silnice šoseované. Tento styl stavby silnic vznikl ve Francii, ale dal se inspirovat římským stavitelstvím. Takové vozovky měly zpevněné základy, povrch byl z opracovaných kamenů, podél byly odvodňovací příkopy. „*Kraje silnic byly osázeny stromovým bud' okrasným, většinou však ovocným kvůli zpevnění základů, stínu, hospodářskému užitku a také*

⁸¹ Poslední typ dopravy – letecký, využívající vzdušného prostoru, začal ve větší míře k osobní přepravě sloužit až po první světové válce (1914 – 1918).

⁸² Svazky proutí pokládáné na rozbahněnou cestu.

⁸³ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996, s. 11 – 25.

⁸⁴ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 23.

*kvůli estetickému citění, neboť rovná široká silnice byla považována za hrubý zásah do rázu krajiny.*⁸⁵

Po silnici se mohl cestovatel, který vlastnil své vlastní vozidlo, ať již povoz či kočár,⁸⁶ samozřejmě dopravovat samostatně. Také bylo možné přepravovat se koňmo, případně pomocí nájemného kočího. Roku 1526 vzniklo mezi Prahou a Vídní pravidelné poštovní spojení, tehdy samozřejmě pouze pro účely dvora a úřadů. Během následujícího století se pak na pravidelné přeměňovaly i další dosud nepravidelné spoje. Poštovní instituci měl v rukou šlechtický rod Taxisů, později Paarů, a to až do zestátnění roku 1722. K rychlosti a hladkosti přesunu z jednoho místa na druhé bylo nutné vybudovat síť stanic určených k přepřahání a odpočinku, tedy pošt. Ty byly od sebe vzdáleny zhruba 15 kilometrů.⁸⁷

V průběhu užívání poštovního spojení došlo, neznámo kdy, k rozšíření služeb na přepravu osob. Zpočátku byly zaznamenány problémy týkající se ceny jízdného. Cestující zaplatil jízdné, ale během cesty byl nucen doplácet mýtné a celní poplatky, či cenu za stravu. Dalším problémem byly nepřiměřeně dlouhé přestávky na přepřahání či stravování a odpočinek. Všechny tyto problémy řešila reforma rytíře z Ottenfeldu z roku 1823 zavádějící poštovní rychlíky. Místa, kde se rychlík zastaví, byla daná a předem dohodnutá a navíc suma vybraná od cestujících před jízdou byla konečná a neměnná. Tyto vozy byly již primárně zaměřeny na přepravu osob, a proto fungovaly i takzvané brankardové vozy, které v předstihu odvážely těžká zavazadla.⁸⁸ Tento způsob dopravy se osvědčil, dosavadní takzvané diligence⁸⁹ byly vymýceny a rychlíky se užívaly i pro dopravu poštovních zásilek. Ačkoli byla rychlíková pošta velmi využívána, existovali i nadále soukromí dopravci, především na vedlejších, poštou nezajištěných trasách.⁹⁰

⁸⁵ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 25.

⁸⁶ Rozdíl mezi těmito dvěma prostředky spočívá v propojení podvozku s karoserií. U vozu či povozu byly obě součásti spojeny pevně. Korba kočáru byla s podvozkem spojena pomocí řemenu či později pružin a listových pér.

⁸⁷ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 52.

⁸⁸ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 73.

⁸⁹ Poštovní spoje zaměřené i na přepravu cestujících. Povolení na ně dostal kníže Taxis roku 1748.

⁹⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Cestování*, s. 379.

3.3.1.2 Lodní doprava

Existují dva způsoby lodní dopravy, námořní a vnitrozemská. Habsburská monarchie mohla využívat oba způsoby této plavby. Výchozí pozicí pro námořní plavbu mohlo být Dalmácké pobřeží, pro vnitrozemskou pak především řeky Dunaj, Labe a Vltava. Do zavedení paroplavby ale říční doprava sloužila téměř bez výjimky pouze pro nákladní přepravu a navíc jednosměrně. Koryto řek nebylo dostatečně upraveno a pohyb proti proudu byl až příliš náročný. Díky parním lodím se doprava zrychlila, zlevnila, obohatila se o pohodlí i o pohyb v obou směrech. V Habsburské monarchii se první parník objevil roku 1817 – 1818 na Dunaji a až koncem třicátých let na Labi. Zde bylo již od počátku cílem zajistit dopravu mezi Čechami a Saskem.⁹¹ Plavba po Labi si pak získala značnou oblibu, nejen že byla rychlejší, pohodlnější a levnější než silniční doprava (železniční síť v té době ještě nebyla dovybudována), ale skýtala i značné plus: možnost obdivovat přírodní krásy. A to konec konců vedlo i ke vzniku výletních plaveb po Labi.⁹² Parník zde dosahoval rychlosti 15 – 17 km za hodinu po proudu a asi 10 km za hodinu proti proudu.⁹³

3.3.1.3 Železniční doprava

Koňská dráha

Počátkem 30. let začala fungovat první koněspřežná dráha na našem území zbudovaná z podnětu Františka Antonína Gerstnera.⁹⁴ Vedla z Českých Budějovic do Lince a záhy pokračovala z Lince do Gmundenu. Původně měla sloužit pouze pro nákladní dopravu, ale prakticky od jejího otevření ji využívali i cestovatelé. Pro osobní dopravu zde sloužily vozy velmi podobné klasickým kočárům, které vyrážely na cestu jednou denně, a cesta trvala celých čtrnáct hodin.⁹⁵ Konešpřežná

⁹¹ CVRK, František. Osobní plavba po Labi do první světové války. In: BOBKOVÁ, Lenka; HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě a společnosti*. Ústí nad Labem 1997, s. 456.

⁹² CVRK, František. Osobní plavba po Labi do první světové války, s. 457.

⁹³ CVRK, František. Osobní plavba po Labi do první světové války, s. 459.

⁹⁴ František Antonín rytíř von Gerstner (11. května 1795 Praha – 12. dubna 1840 Philadelphia) byl inženýrem, profesorem na Polytechnickém ústavu ve Vídni a průkopníkem ve stavbě železnice v Habsburské monarchii. Ve 20. letech podnikl dvě studijní cesty po Anglii. Poté požádal o udělení koncese na dráhu mezi Vltavou a Dunajem.

⁹⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Cestování*, s. 377.

dráha nebyla tak výhodná a rychlá jako dráha parní, a proto byla tato dráha v 70. letech přebudována. Druhá koněspřežka vedla z Prahy do Lán.

Parní železniční dráha

První parní dráha na našem území vznikla také již ve 30. letech a byla jí Státní severní Ferdinandova dráha (*Kaiser Ferdinands-Nordbahn*) z Vídně do Haliče financovaná Solomonem Rothchildem.⁹⁶ Většina hlavních tratí, které tvoří základ současné železniční sítě, byla vybudována do konce sedmdesátých let 19. století. Na druhé straně mnohá velká území stále zůstávala bez železničního spojení, což vedlo k budování lokálních a spojovacích tratí.⁹⁷

Typy vagonů byly rozděleny na čtyři, později tři třídy. Čtvrtá třída byla na otevřeném vagoně k stání. Třetí, hnědě označená, třída byla na otevřených vagoncích opatřených dřevěnými lavicemi. Druhá, zeleně označená, třída byla již zasklená, ale bez vnitřních stěn. První, žlutě označená, třída byla zasklená, s vnitřními stěnami a s polstrovanými lavicemi. Jízdenky byly označeny totožnými barvami. Kvalita vagonů se neustále zlepšovala, byly zaváděny toalety a existovala také snaha vyřešit vytápění.⁹⁸

3.3.2 Příprava na cestu

Ať již cestovatel využil kterékoli dopravní cesty a kteréhokoli dopravního prostředku, bylo vždy třeba se na cestu určitým způsobem připravit. Obstarat si vhodná zavazadla, dostatečné množství vhodných oděvů, toaletní potřeby a samozřejmě si zajistit dostatek financí potřebných pro dopravu, ubytování, stravování, kulturní akce, či nečekané výdaje. Cestovatel nikdy nesměl zapomenout

⁹⁶ Baron Salomon Meyer Rothschild (9. září 1774 Frankfurt am Mein – 28. června 1855 Paříž) byl vídeňským bankéřem a jedním z hlavních finančníků Habsburské říše. Koncesi na stavbu Státní severní Ferdinandovy dráhy získal roku 1835.

⁹⁷ LENDEROVÁ, Milena. Cestování, s. 379.

⁹⁸ Tamtéž.

na potřebné doklady a od věci jistě nebylo vzít si s sebou lékárničku.⁹⁹ Kromě toho všeho si měl cestovatel, tehdy stejně jako nyní, prostudovat informace o destinaci, do které se právě chystá. K tomu sloužily různé cestovní příručky, cestovní deníky či cestopisy. Díky neustále se zvyšující frekvenci cestování a s tím i s neustále se zlepšujícími podmínkám ubytování a stravování již ve druhé polovině 19. století jistě nebylo třeba, jako tomu bylo třeba v obdobích předchozích, vozit s sebou cestovní spací vak či dokonce celou skládací postel opatřenou vynálezem chránícím před napadením šplhajícího hmyzu, svou osobní závoru na dveře v hostinském pokoji nebo cestovní toaletu.¹⁰⁰

3.3.3 Ubytování a stravování

Každou cestu je obvykle nutné přerušit (případně završit) zastavením se v podniku, kde by bylo možné se najíst a získat nocleh. V 19. století se již naprosto běžně podél cest nacházely zájezdní hostince, které poskytovaly cestovatelům jídlo a nocleh v různých kvalitách. Kromě hostinců, se cestovatel mohl nasytit také v restauracích, tedy zařízeních obsahujících „*zpravidla jídelnu, výčep, hernu, hovornu, eventuálně i sál, určený k tanci či jiné zábavě, dále kavárnu, cukrárnu, čajovnu, vinárnu, šatnu s úschovnou příručních zavazadel.*“¹⁰¹ Stejně jako podél silničních cest vznikaly zájezdní hostince, tak železniční dráhy daly vzniknout nádražním restauracím (respektive hotelům), které vynikaly kvalitou, či dokonce luxusem.¹⁰² Tehdy tedy již nebylo problémem nalezení noclehu a místa, kde by se člověk mohl nasytit, otázkou bylo pouze, jakou kvalitu cestovatel požaduje a jakou cenu je za ní ochoten zaplatit.¹⁰³

Jídlo bezpochyby je součástí každodenního života každého člověka. Při cestování se často nemohl hladový jedinec obejít s domácí kuchyní a musel využívat služeb různých hostinců a restaurací. Velmi oblíbeným způsobem

⁹⁹ HLAVAČKA, Milan. Všední den na středoevropských cestách 1750 – 1850. In: BOBKOVÁ, Lenka; HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1997, s. 342.

¹⁰⁰ HLAVAČKA, Milan. Všední den na středoevropských cestách 1750 – 1850. s. 342.

¹⁰¹ LENDEROVÁ, Milena. Lidé kolem stolu. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 139.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 95.

stravování bylo table d' hôte, „což byla hostina připravovaná hostinským pro všechny hosty podniku. Zde bylo možné se i bez objednávky a za paušální obnos velmi dobře najíst.“¹⁰⁴

¹⁰⁴ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*, s. 98.

II. PRAKTICKÁ ČÁST –

KAŽDODENNOST CESTOVÁNÍ V 19. STOLETÍ NA KONKRÉTNÍM PŘÍKLADU EDMUNDA BŘETISLAVA KAIZLA

4. OSOBA EDMUNDA BŘETISLAVA KAIZLA

Vlastním jménem Edmund Josef Kaizl, narozený 20. února 1836, pocházel z rodiny obročního písaře v Cítolibeč. Roku 1840 se rodina na dva roky odstěhovala do Jižních Čech, kde se stal otec Kaizla správcem Protivínského panství.¹⁰⁵ Mladý Kaizl pak ale studoval v Praze, nejdříve Akademické gymnázium (1844 – 51) a poté práva na Univerzitě Karlově (1851 – 56, doktorát 1860).¹⁰⁶

Jméno Josef si Kaizl změnil na Břetislava z vlasteneckých slavjanofilských důvodů.¹⁰⁷ Roku 1868 si v Praze v Karlíně otevřel advokátní kancelář, kterou provozoval až do roku 1900. Postupem času se stal místopředsedou Právníké jednoty, karlínským městským zastupitelem a dokonce poslancem říšského sněmu. Řadil se ke staročekům a byl zastáncem radikálního státoprávního programu.¹⁰⁸ Kaizl ovládal samozřejmě němčinu, jakožto advokát také latinu a starou i novou řečtinu, ale také angličtinu, francouzštinu, španělštinu, portugalsštinu, italštinu, ruštinu, polštinu, chorvátštinu a slovinštinu, což velmi usnadňovalo jeho život na cestách. Díky velmi dobré znalosti anglického jazyka se mohl věnovat překladům z angličtiny, z nich nejznámější je vůbec první český překlad Edgara Allana Poea.¹⁰⁹ Sám se již od mladých let pokoušel o vlastní romantickou poezii, kterou vydával převážně časopisecky a jedinou jeho knižní publikací byla poéma Křivoklát. Avšak jak již dokazuje jeho zařazení ve Wernischově publikaci,¹¹⁰ nestal se Kaizl nikdy proslulým literátem. Zemřel v Karlíně 14. dubna 1900.¹¹¹

¹⁰⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Jižní Čechy, fol. 1.

¹⁰⁶ WERNISCH, Ivan. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl*. Brno 2000. s. 52.

¹⁰⁷ KOUKAL, Pavel. Cítolibský rodák Edmund Kaizl. In: *Ústecký deník*. 11. 3. 2006, Roč. 14, č. 60, Příl. SD magazín, s. 9.; též ROEDL, Bohumír. Výročí Edmunda Břetislava Kaizla. *Cítolibský zpravodaj*. 2006, 11, 1, s. 25 – 26. Dostupný také z WWW: <<http://www.obec-citoliby.cz/citolibsky-zpravodaj/>>.

¹⁰⁸ WERNISCH, Ivan. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl*, s. 52.

¹⁰⁹ Více o jeho překladech i jiné tvorbě *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Díl 2., Sv. II. Praha 1993, s. 613 – 614.

¹¹⁰ WERNISCH, Ivan. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl*, s. 52.

¹¹¹ Tamtéž.

5. DENÍKY A CESTOPISY E. B. KAIZLA

4.2. *Osobní deníky*

Své deníky si začal psát roku 1851, tedy od počátku studia na univerzitě, a psal je v podstatě nepřetržitě až do své smrti 14. dubna 1900, což činí celkem dvacet šest svazků. Jedná se o klasické osobní deníky, avšak jejich nedílnou součástí jsou zápisy pořizené na prázdninových pobytech či dovolených ať již v tuzemsku či v zahraničí.

Deníky si Kaizl zapisoval jakožto vlastenec samozřejmě česky, avšak obsahují i pasáže v jiných jazycích. Někdy se jedná o citáty.¹¹² Jindy učinil Kaizl část denního zápisu v cizím jazyce.¹¹³ Nebo si jím poznamenal velmi intimní pasáže, čímž chtěl zřejmě zatajit obsah svého zápisu případnému čitateli.¹¹⁴ Tyto intimní pasáže jsou psané řecky, tedy cizím jazykem, ale i cizím písmen, a stávají se tak prakticky šifrou pro běžného čitatele.

Vnější forma se vzhledem k délce období, během něhož byly deníky pořizovány, liší. Do roku 1855 (tedy prvních sedm svazků) používal Kaizl nelinkované sešitky zhruba velikosti A6, v následujícím období používal nelinkované sešity zhruba velikosti A5 a od roku 1887 pak sešity o stejné velikosti, avšak čtverečkové. Počet stránek se pohyboval od osmadvaceti (svazek číslo XIV) do sto třiceti osmi (svazek číslo XIX) listů, přičemž nejčastěji činil zhruba osmdesát listů. Počet řádků na stránku dosahoval patnácti až pětadvaceti, v závislosti na velikosti stránky a aktuální velikosti autorova písma. Rozsah svazku činil od čtyř měsíců (svazky číslo II, VI) do pěti let (svazky číslo XI, XII); od roku 1894 si však zakládal vždy jeden svazek na jeden rok od 1. ledna do 31. prosince. Výjimku mezi

¹¹² Například citace nápisu na kamenu v parku ve Františkových Lázních v němčině (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 6. srpna 1851.); zlomek přednášky jakéhosi mudrlanta (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 30. srpna 1852.); citace Longfellowa (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 6. srpna 1855.)

¹¹³ Tři věty zápisu v polštině (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 8. dubna 1852.); polsky psaný zápis z 24 srpna (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VI., zápis ze dne 24. srpna 1854.)

¹¹⁴ Například řecké pasáže (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 12. srpna 1897.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 13. srpna 1897.)

jeho deníky tvoří svazek číslo XIII,¹¹⁵ který zasahuje celých dvacet let života Edmunda Břetislava Kaizla. Je to dáno tím, že Kaizl vynechával dokonce dva či tři roky.¹¹⁶ Navíc v tomto svazku nalezneme mnohokrát pouhá označení dne a místa, kde se nacházel. Týká se to let 1875 – 1879 a 1883 – 1885. Navíc se za těmito bodovými záznamy vyskytují textové zápisy od roku 1876 zachycující ale opět jen významné události. Tento svazek deníku působí neobvyklým dojmem, zvláště v kontextu s dosti pečlivě vedenými deníky následujícími. Důvod takto laxního a chaotického zapisování může souviset s Kaizlovou advokátní praxí, kterou si otevřel roku 1868, a neměl tedy na deník tolik času jako dříve. Další možností je, že jednoduše ztratil zápal, který získal opět až v pokročilejším věku. Ony bodové zápisy povětšinou souvisí s Kaizlovými cestopisy.¹¹⁷

Autor sám si očísloval pouze první dva svazky svých deníků, stejně tak jsou paginovány pouze první dva svazky. Formální úprava textu se během let také mírně proměňovala. Jednotlivé dny uvozené datem (případně i slovem Neděle či názvem významného církevního svátku) tvoří vždy samostatný odstavec, avšak do roku 1887 (svazek číslo XIV) bez jakéhokoli odsazení, v tomto svazku se objevuje odsazení nepravidelně a v dalších svazcích je již samozřejmostí. Stejně tak se od svazku číslo XV zcela pravidelně objevuje zaznamenání změněného místa pobytu vynecháním řádku a odsazením doprava. V předchozích svazcích se tento způsob značení objevuje jen sporadicky, častější je neodsazený zápis vlevo, na který volně navazuje text denního zápisu. Obě tyto formální záležitosti používané od svazku číslo XV velice zvyšují přehlednost textu. V textu se místy objevují škrty, nebo naopak vsuvky psané buď přímo nad text doplněné vsouvacími čarami, či pomocí grafických znamének na konci příslušné strany. Délka zápisu jednoho dne činila zhruba od poloviny stránky po stránky tři. Během svých cest si Kaizl zapisoval každý den, případně vícero dnů shrnul do jednoho delšího zápisu.¹¹⁸ Deníkové zápisy z domácího prostředí však zcela běžně přeskakují delší časová období.

¹¹⁵ Zachycuje léta 1867 až 1887.

¹¹⁶ Takto za sebou následují zápisy z 19. května 1870, 15. dubna 1872 a 13., 14., 15. března 1875. (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIII., zápis ze dne 19. května 1870.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIII., zápis ze dne 15. dubna 1872.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIII., zápis ze dne 13., 14., 15. března 1875.)

¹¹⁷ Více k cestopisům Edmunda Břetislava Kaizla viz následující část.

¹¹⁸ Například LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 1. srpna 1860.

Svou povahou jsou Kaizlovy zápisy spíše faktografické. Více než ideje, myšlenky, názory či hodnocení si zaznamenával prostá fakta, události, které se během dnů odehrály.

Snad v každém zápisu nalezneme informaci o počasí, kterou nejednou bohatě rozvádí. Další informace, která se objevuje velmi často, se týká konzumace pokrmů a nápojů. Avšak tato sdělení bývají velmi strohá. Obvykle se jedná pouze o konstatování, že proběhla konzumace pokrmu. Málokdy hodnotí kvalitu takového pokrmu a zcela výjimečně jeho konkrétní složení. Kaizlovu pozornost kromě počasí zaujímaly také přírodní krásy, a to především pohledy do krajiny, kvůli kterým nesčetněkrát podnikal výstupy na menší či větší hory a kopce. Jeho líčení přírodních krás dosahují uměleckých kvalit. Neposledním velkým Kaizlovým zájmem byla lidská společnost. Avšak až na několik výjimek osoby, se kterými se setkával, nijak nehodnotil.

4.2. *Cestopisy*

V Kaizlově pozůstalosti se dochovaly čtyři dokumenty označené jako cestopisy. Všechny jsou zapisovány na volné archy, listy mají velikost přibližně B5, přičemž po vnější straně je vždy vynecháno místo na poznámky. Nejstarší z těchto cestopisů zachycuje návštěvu Jižních Čech roku 1854.¹¹⁹ Zapsal jej roku 1859 a zřejmě vycházel ze svého deníku, který tento pobyt také zachycuje. Druhá polovina textu je psána z neznámého důvodu německy kurentem. Oba materiály jsou v zásadě totožné, cestopis je pouze více literární a přináší více detailů. Další dva ze srpna 1859 se nazývají Zpomínky z Horní Lužice¹²⁰ a Severní pomezí Čech.¹²¹ Oba tyto cestopisy si zapsal hned po návratu do Rumburka, zda si vedl nějaké poznámky, není známo. Možná vzhledem k malé časové prodlevě nebyly třeba. Poslední cestopis Procházky po zemích slovinských¹²² zaujímá léta 1860, 1875,¹²³ 1876, 1877, 1878

¹¹⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Jižní Čechy (1854).

¹²⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Zpomínky z Horní Lužice (1859).

¹²¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Severní pomezí Čech (1859).

¹²² LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Procházky po zemích slovinských (1860 – 1882).

a 1882. Při popisování prvního pobytu roku 1860 využil Kaizl svých dopisů posílaných domů, itineráře ostatních pobytů se nacházejí ve XIII. svazku osobního deníku a itinerář k roku 1877 se nalézá přímo v cestopisu.

Rozdíl mezi osobním deníkem a cestopisem E. B. Kaizla je minimální. Cestopisy na rozdíl od deníků často postrádají přesnou dataci. Naproti tomu jsou obohaceny o úvod, který zachycuje například historii území,¹²⁴ odůvodnění cesty a vzpomínky na dřívější pobyty.¹²⁵ Při porovnání popisu pobytu v Jižních Čechách, který je jako jediný zachycen jak v deníku, tak v cestopise, nenalezneme žádné velké odlišnosti. Formulace vět v cestopisu je odlišná a často obsahuje více informací, ale obsah je v zásadě totožný a nemění se ani úhel pohledu.

¹²³ Záznam cesty po slovanském jihu roku 1875 se stal podkladem pro fejeton *Vzpomínky na Bled* otištěný roku 1882 v *Pokroku* (J. V. *Vzpomínky na Bled I. Pokrok*. 17. 9.1882, č. 257.; J. V. *Vzpomínky na Bled II. Pokrok*. 21. 9. 1882, č. 261.; J. V. *Vzpomínky na Bled III., IV. Pokrok*. 23. 9. 1882, č. 263.; J. V. *Vzpomínky na Bled V. Pokrok*. 24. 9.1882, č. 264.) Fejeton je sice signován J. V., ale v tomto textu je jasně čitelný Kaizlův styl, výstřižky zachované v jeho pozůstalosti obsahují poznámky a autorské opravy psané Kaizlovou rukou. Podíváme-li se do deníku z roku 1875, zjistíme, že oba texty jsou téměř totožné. Není pochyb, že autorem tohoto fejetonu je Kaizl.

¹²⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis *Zpomínky z Horní Lužice* (1859).

¹²⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis *Jižní Čechy* (1854).

6. KAŽDODENNOST NA CESTÁCH EDMUNDA BŘETISLAVA KAIZLA

6.1 *Důvod cesty*

Při cestování je dosti podstatná otázka, proč vůbec cestujeme, jaké pohnutky nás vedou k samotné cestě a jaké pohnutky nás vedou k navštívení konkrétní destinace. Základním kriteriem je skutečnost, zda byla cesta podniknuta pracovně nebo soukromě. Pakliže se jednalo o cestu soukromou, můžeme postoupit ke konkrétnějším důvodům. Soukromě se cestovalo, stejně jako dnes, za poznáním cizích destinací, kulturních památek a kultury jako takové; za procvičením svých jazykových dovedností; za zdravím; za turistikou či pouze za odpočinkem. Následující kapitola se pokusí zodpovědět, jaké pohnutky měl Edmund Břetislav Kaizl.

Kaizl cestoval během svého života velmi mnoho. Pracovně jako právník podnikl velké množství drobných, pouze několikadenních cest především po městech Čech a Moravy. Během takové cesty obvykle stihl vyřídit pracovní záležitosti a ještě si prohlédnout město, případně také navštívit své příbuzné či známé. Kupříkladu 21. ledna 1864 večer odjel vlakem na stání v Kolíně. V hostinci na poště obdržel „*pokoj téměř skvostný, dobrou postel a zatopená kamna.*“¹²⁶ Ráno si prohlédl oba kostely „*a zvláště nad hlavním měl jsem velké potěšení.*“¹²⁷ Poté se procházel po náměstí a následně zavítal na zámek k soudu. Po jednání vyhledal Dr. Havelce, který Kaizla zavedl k Dr. Radimskému. S tímto mužem strávil dopoledne v jeho mlýně a oběd u hvězdy, kde se seznámil s několika dalšími pány. Oba kolegové jej pak doprovodili na nádraží.¹²⁸ Roku 1866 podnikl pracovní cestu do Londýna, kam jel jako překladatel, avšak jelikož jeho služeb nebylo záhy třeba, proměnil se tento

¹²⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 21. ledna. 1864.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

desetidenní pobyt spíše v poznávací zájezd – volné dny trávil Kaizl prohlídkami města a také jízdou po kanále.¹²⁹

Soukromých cest zažil Kaizl také velmi mnoho. Pomineme-li drobné výlety především do okolí Prahy¹³⁰, kam se chodil jednoduše projít, existovalo několik destinací, kam se opakovaně vracel. V mladých letech to byla oblast Jižních Čech (Volyně, Hluboká), Západních Čech (Mariánské a Františkovy Lázně) a Jižní Moravy a Dolních Rakous (Černá Hora, Vídeň), kde navštěvoval své příbuzné a známé. Do Jižních Čech jezdil za bratrem, švagrovou a příbuznými z matčiny strany.¹³¹ V Západních Čechách navštěvoval především lázně, ale cesta byla spojena i s návštěvou strýce Krafty.¹³² Černá Hora na Jižní Moravě se stala oblíbenější destinací proto, že zde kdysi sídlili jeho rodiče a měli zde mnoho známých.¹³³ Do Vídně (případně do Maria Erzensdorfu) jezdil navštěvovat strýce s rodinou,¹³⁴ později svého synovce Josefa.¹³⁵

V pozdějším věku navštěvoval oblast Slovinska (Bled) a Eisensteinu (dnes Železná Ruda). Dne 1. srpna 1893 bilancuje ještě na Bledu nad svým pobytem zde. S uspokojením doznává, že jeho cíle bylo dosaženo: „...*totiž tělesného a duševního vzdálení z poměrův neutěšených a jakéhosi obrození těla v teplejších krajinách.*“¹³⁶ Důvodem cesty byl odpočinek, a to především odpočinek duševní, kterého kromě jiného dosahoval Kaizl turistikou. A turistice se věnoval i v Eisensteinu. Kromě turistiky na Bledu ale také hledal posílení svého zdraví a pobyt ve slovanské

¹²⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 10. února 1867.

¹³⁰ Například Do Rostok 27. července 1863 (LAPNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 27. července 1863.)

¹³¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník IV., zápis ze dne 5. – 8. srpna 1853.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník V., zápis ze dne 10. srpna – 18. září 1853.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VI., zápis ze dne 3 srpna. – 10. září 1854; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 4. – 19. dubna 1855.;

LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VIII., zápis ze dne 23. července – 1. října 1855.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník IX., zápis ze dne 6. září – 3. října 1856.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník X., zápis ze dne 8. srpna – 5. září 1857.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 13. – 20. srpna 1860.

¹³² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 4. srpna – 15. září 1851.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník IX., zápis ze dne 5. srpna – 5. září 1856.

¹³³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 6. – 9 srpna 1852.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 17. – 18. července 1860.

¹³⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 10. – 30. srpna 1852.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 19. – 31. července 1860.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 8. – 10. srpna 1860.

¹³⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 30. července 1898.

¹³⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIX., zápis ze dne 1. srpna 1893.

společnosti.¹³⁷ Úplně poprvé byl ale do oblasti Slovinska přiveden náhodou při cestě do Terstu a Benátek.¹³⁸ „Na této cestě mimo všechna nadání a beze vsí přípravy předsevzaté spatřil jsem ponejprv krajiny obydlené lidem slovinským, jejichžto působnost takový na mne učinila dojem, že jsem – ovšem po průběhu hrubé řady let – vícekrát k nim kroky své obracel a v nich se poohlížel.“¹³⁹ Okouzlen prostředím se sem rád znovu a znovu vracel.

Kromě těchto oblíbených míst cestoval také do Drážďan (1855), Rumburka (1859), Benátek (1860), a Bolzana (1894). Vedle toho podnikl také krátkou cestu po Severních Čechách a zastavil se i v obci z níž pocházel, v Cítolibech (1856). Cesta do Drážďan byla zaměřena především na prohlídku obrazáren a města. V Rumburce dlel z blíže neurčených zdravotních důvodů, avšak z historicko-nostalgických příčin jej pobyt nedaleko Horní Lužice ponoukl k její návštěvě.¹⁴⁰ Cesta z roku 1860, byla nazvána cestou do Benátek, avšak jednalo se spíše o okružní cestu, jejímž cílem Benátky původně vůbec nebyly. Šlo o již tradiční cestu za příbuznými a známými, která se započínala v Černé Hoře, odtud směřovala do Brna, pak do Vídně. Zde strávil Kaizl delší čas a jeho strýc mu navrhl podívat se do Terstu a do Benátek, což ho, či spíše jeho dva přátele nadchlo.¹⁴¹ Plán cesty poskytl vzdálený příbuzný pan Steinitz.¹⁴² Zbytek putování byl již ryze poznávací. Cestou do Bolzana učinil Kaizl dle vlastních slov: „...útek z klopotného svého domova.“¹⁴³ Cesta po Severních Čechách roku 1856 byla opět cestou za příbuznými, ale přece měla určité specifikum. 24. března navštívil spolu se svým strýcem Františkem Kaizlem a jeho ženou v Postoloprtech kromě příbuzných a známých také hrob svého otce. Z nějakého důvodu mu ale byl pobyt v tomto městě nepříjemný¹⁴⁴ a vskutku rád jej opouštěl: „Zrána jsme vyjeli ... a já se ani neohlédl na Postoloprty

¹³⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIV., zápis ze dne 22. srpna 1887.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIX., zápis ze dne 1. srpna 1893.

¹³⁸ Viz níže.

¹³⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Procházky po zemích slovinských.

¹⁴⁰ „Poznati tudíž zemi a okoličnosti, ježto povahu její tvoří, pudilo mne ... k několika vycházkám za skutečné její mezníky.“ Namísto „skutečné její mezníky“ bylo původně v textu „za hranici politickou.“ Této větě předchází téměř čtyřstránkový popis dějin Horní Lužice. (PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Zpomínky z Horní Lužice (1859).)

¹⁴¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 25. července 1860.; LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Procházky po zemích slovinských.

¹⁴² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 29. července 1860.

¹⁴³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XX., zápis ze dne 16. července 1894.

¹⁴⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 24. března 1856.

*jedině zpomínaje na jeden velevzácný mi hrob.*¹⁴⁵ Dalším zastavením na této cestě byly Cítoliby a tady i jeho rodný dům. Deníky sice zaznamenávají pouze tento jediný pobyt zde, ale ze zápisu z 25. března jasně vyplývá, že zde pobýval mnohokrát ještě před tím, než si začal deník vést.¹⁴⁶

Co obecně vedlo Kaizla a konec konců i jiné cestovatele k tak častému cestování a turistice? Důvody formuloval ve svých cestopisech: *„Nepokoj... z jedné strany a z druhé strany ušlechtilé puzení po poznání... Četní cestovatelé kráčejí pustinami vždy opět odkrytými, jiní láskou k vědám puzení ohledají užší pruhy země hned – dle jistého směru, hned jediné ve snaze po všeobecném obraze, hned v čistě vědeckém snažení po známosti podrobné, hned zase honíce se po vyražení, po obohacení duše a rozmnožení oněch skvostů, ježto Krasocit na různých svých cestách sobě byl ushromáždil.*¹⁴⁷ Dalším důvodem byla změna prostředí, která mu byla vždy *„prostředkem zbaviti se tížícího směru myšlenek...“*¹⁴⁸ a nesmíme opomenout ani zdravotní pohnutky.¹⁴⁹

6.2 Způsob cestování

Jak již bylo řečeno výše, bylo ve druhé polovině 19. století zcela běžné cestování po silnici, železnici i po vodě. A Kaizl ve svém bohatém cestovatelském životě všechny tyto způsoby dopravy využil. Avšak než mohl kdokoli vyrazit na cestu, bylo nutné učinit určité přípravy. Kromě nákupu potřebného oblečení a jiného vybavení na dlouhodobou cestu, který Kaizl dozajista alespoň několikrát za život musel podniknout, o kterém se ale v prostudovaných materiálech nezmiňuje, to byly ještě další přípravy. Kupříkladu bylo potřeba zaplatit nájemné za několik měsíců dopředu, přispět na domácnost své švagrové a dát jí zálohu na uhlí, kdyby ho za jeho nepřítomnosti bylo potřeba, zaplatit výplaty svým zaměstnancům, uzavřít

¹⁴⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 25. března 1856.

¹⁴⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 25. března 1856.

¹⁴⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Jižní Čechy (1854), fol. 1.

¹⁴⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Jižní Čechy (1854), fol. 1.

¹⁴⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., cestopis Procházky po zemích slovinských (1860 – 1882), fol. 1.

účty v kanceláři a předat její řízení svému zástupci.¹⁵⁰ Kromě toho se musel samozřejmě rozloučit s mnohými přáteli a známými.¹⁵¹

6.2.1 Silniční doprava

Poštovních služeb užíval ještě v mladých letech, například roku 1856 cestou z Loun do Lovosic,¹⁵² či roku 1851, kdy jel z Prahy do Františkových Lázní. Tato cesta trvala necelých čtrnáct hodin včetně jednohodinových přestávek v Karlových Varech a v Chebu, jež mu připadaly nesmírně zdržující.¹⁵³ Několikrát využil taktéž služeb soukromých dopravců. O jedné takové cestě se vyjadřuje následovně: „*Vychvalování dostavníku Staňka a syna a veliké jeho láce poměrem k poště (3 zl. ku 11 zl.) přiměla nás, bychom jeli po dostavníku, což nás ale velice na těle i duši ztrestalo.*“¹⁵⁴ Jak se zdá, cesta soukromým dostavníkem byla značně lacinější, avšak úměrně ceně se snižovala i kvalita požitku z jízdy. Rozčarování nad kvalitou povozu zažil i na cestě z Rumburka do Horní Lužice.¹⁵⁵ Oproti tomu dobrý zážitek měl z jízdy konkurencí dostavníku, která byla pohodlná a laciná.¹⁵⁶

6.2.2 Železniční doprava

Zcela nejčastěji se Kaizl přepravoval z místa na místo pomocí vlaku. Jak již bylo řečeno, existovaly dva způsoby pohonu na železnici. Starším a méně rozšířeným způsobem byla živá koňská síla, druhým pak parní lokomotiva. Obvykle Kaizl

¹⁵⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 30. července 1896; též LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVI., zápis ze dne 30. července 1888; též LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 1. srpna 1897.

¹⁵¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 4. února 1866.

¹⁵² V Kaizlově textu Lobosice i Lovosice (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VIII., zápis ze dne 26. března 1856.)

¹⁵³ LA PNP, fond KAIZL E. B. Denník I., zápis ze dne 4. srpna 1851.

¹⁵⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B. Denník XI., zápis ze dne 26. srpna 1860.

¹⁵⁵ „*Ukojení ono, ježto způsobí cestování vůbec, toto rychlé světem ujíždění, velmi brzo zřídne, vstoupí-li žádostivý poutník do najatého v Rumburce vozíku. V krajině té, kdežto se mnoho dbá na čistotu, na luxus, ano i na komfort a vkus, mají povozy skutečně chatrné. Každý vozík staven jest dle způsobu zdejších dostavníkův, bez toho špatných; zcela zavřený, vzadu jakby uťatý, zpředu jakby uťatý, sedla úzká, vlezť těžko, na kozlíku není místo na nohy, uvnitř bosácká nějaká čtvercovaná látka ... i jízda jde trochu nemotorně.*“ (LA PNP, fond KAIZL E. B. cestopis Zpomínky z Horní Lužice (1859), fol. 2.)

¹⁵⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník IX., zápis ze dne 4. října 1856.

samozřejmě využíval lokomotivizované dráhy, jenže mezi jeho bohaté cestovní zážitky se zařadila i cesta koňkou. Tu podstoupil 11. srpna 1860.¹⁵⁷ Výchozí stanicí byl Gmunden a cílovou České Budějovice a Kaizl o cestě píše následující: „*Jelo se strašně pomalu, všude citlivůstkářství, zplesal jsem předce v srdce hlubinách. Koňská dráha pohybuje se pomalu, my však více nežádali, zpívali a plesali, stáli celé hodiny na stupadlech, hledíce přes střechu a vedlé střechy do dálky.*“¹⁵⁸ Tato jízda pro něj neplnila pouze účel přesunu z místa na místo, byla učiněna pro požitek z jízdy. Konec konců, jízda po této dráze se stala cílem četných výletů a byla atrakcí.

Jakožto muž ze střední společenské vrstvy Kaizl zřejmě většinou využíval na parní dráze druhou třídu. Obvykle totiž číslo třídy vůbec nezmiňuje. Ale pouze několikrát si zaznamenal, že jel první třídou. Bylo to vždy při dlouhé cestě, například z Prahy do Lesců nedaleko Bledu¹⁵⁹ nebo z Prahy do Calais,¹⁶⁰ kdy si jistě chtěl dopřát odpovídající pohodlí a neváhal si za ně připlatit. Na druhou stranu jízdu třetí třídou zmiňuje pouze jednou a to při cestě z Lesců do Lublaně s vysvětlením, že to bylo blízko.¹⁶¹ Cesta obvykle probíhala v klidu a umožňovala Kaizlovi pohodlně sledovat ubíhající krajinu, které se vždy tolik obdivoval. Cestování s sebou ale vždy přináší jistá rizika a mnohdy i adrenalinové situace.¹⁶² Kromě drobností

¹⁵⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 11. srpna 1860.

¹⁵⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 11. srpna 1860.

¹⁵⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIX., zápis ze dne 12. července 1892.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 2. srpna 1898.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 24. srpna 1898.; PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 1. srpna 1899.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 26. srpna 1899.

¹⁶⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 4. února 1866.

¹⁶¹ LA PNP, fond KAIZL E. B. Denník XVII., zápis ze dne 12. srpna 1889.

¹⁶² Patrně nejdobružnější byla cesta na Bled 30. července až 1. srpna 1897. Cesta zpočátku vypadala jako každá jiná, i když celý den hustě přšelo a Kaizl pociťoval jakousi trému a nechuť. Cesta ubíhala „*Pršelo však čím dále více, a krajiny ztrácely půvaby své a zajímavosti; pod Hlubokou a na rovině budějovické vůbec bylo zatopeno...*“ Vlak nabíral mírné zpoždění a rozšiřovaly se zprávy o uzavření některých tratí a o zříceném mostu. Vlak pokračoval v jízdě, avšak ráno cestující zaregistrovali, že se vrací zpět. Nakonec stál celé dvě hodiny v jedné zastávce. Souprava pomalu pokračovala „*podle zbouřené a zkalené Enže*“ s četnými hodinovými prostopoji na nádražích. 1. srpna v osm hodin se vlak zastavil v Klein Reiflingu, „*kdež jsme měli být brzo po půl noci. V tomto škaredém, špinavém, a přemálo poskytujícím nádraží ztrávili jsme do půl druhé v chumeli málo zajímavých lidí. ... Ze severu přijížděl vlak za vlakem, ... na jih nic neodcházelo, a tlačence se zmáhala, ano ponejvíce silně přšelo. Jenom lokomotiva jezdila proti Enži na zvědy, kterak spravují se škody způsobené zasypáním a podemletím, jakož i promočením trati. Po půl druhé vyjeli jsme konečně opatrně a pomalu, zvláště, kde je dráha na samém kraji vysokého břehu řeky; na stanicích stáli jsme dobu nekonečnou.*“ Téhož večera se museli cestující přemístit do jiného vlaku a to „*...na úzké pěšině nad samým srázem, v nebezpečnosti že se utrhne. To trvalo asi tři čtvrti hodiny...*“ Ani tím problémy neskončily. Protože již z Klein-Reiflingu vyjížděl vlak složený z vícera souprav, aby pojal všechny zde kumulované cestující, později muselo být posláno pro jinou lokomotivu, která by dokázala překonat s tak dlouhým vlakem

probíhaly všechny jeho cesty vlakem vcelku klidně a bez problémů. Oněmi drobnými problémy myslíme například cestu z Běláku do Vrby, kdy „*V opozdilem přeplněném vlaku musil jsem státi na chodbě ve větru a průvanu, a bylo mi zoufale, ježto jsem si vypočítával všechny možné následky*“¹⁶³ Kaizl se tehdy obával nachlazení zbytečně.

Při cestování na delší vzdálenosti musel cestovatel vystřídat několik vlaků a mnohdy nebylo ani možné zakoupit si přímý lístek. 30. července 1896 odjížděje na Bled mohl si Kaizl zakoupit lístek pouze do Trbíze (Treviso). Rychlostním vlakem z Prahy se dostal do Českých Budějovic, kde bylo třeba přestoupit do osobního vlaku. Tím se dostal do Klein Reifling a přesedl na rychlostní vlak do Běláku, následoval další přestup a cesta do Trbíze. Zde mohl Kaizl teprve zakoupit lístek do Lesců, cíle své cesty.¹⁶⁴ V souvislosti s jízdenkou se mohl vyskytnout ještě jiný problém, kromě nutnosti si ji během jízdy dokupovat, o čemž se Kaizl na vlastní kůži přesvědčil. „*Za Sv. Michalem měl jsem „Anstand“*“¹⁶⁵ *s Konduktorem a pak také s revizorem, protože byl můj jízdný lístek česky vyplněn. Vyšetřili nějak za scenou, že je věc v pořádku...*“¹⁶⁶

6.2.3 Lodní doprava

Přepravování se lodí nebylo pro Kaizla běžnou záležitostí. Větší cesty lodí, nepočítaje přepravu ze břehu Bledského jezera na ostrov a krátké výletní plavby,¹⁶⁷ zažil Kaizl pouze tři. Roku 1855 podnikl Kaizl cestu do Drážďan parníkem.¹⁶⁸ Bohužel ale nezaznamenal, kde svou cestu nastoupil a ani jméno parníku. Svou první

stoupání. Za Admoutem pokračovala již cesta klidně a Kaizl si poznamenal: „...*při předcházející jízdě ovšem týrala mě netrpělivost, nejistota a k tomu rozličné tělesné bolesti. ... Po 7 hodině byli jsme v ustavený čas – ovšem se zpožděním právě 24 hodin – v Běláku.*“ Kupodivu Kaizlovi tento jistě otravný zážitek nedokázal nijak zvláště zkazit náladu. 2. srpna si pouze poznamenal, že po dvou zkažených nocích spal výborně. Kromě vyslovené nejistoty a netrpělivosti se zde neobjevila žádná velká kritika ať již železnice, jejího personálu, či počasí, které tuto nemilou událost způsobilo. (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 1. srpna 1897.)

¹⁶³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 1. srpna 1899.

¹⁶⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 30. července 1896.

¹⁶⁵ Der Anstand přeložíme z němčiny jako potíže, opletačky.

¹⁶⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIV., zápis ze dne 1. srpna 1887.

¹⁶⁷ Například jízda parníkem k Tunellu a zpět v Londýně (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 10. února 1867.)

¹⁶⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 15. července 1855.

námořní plavbu prožil Kaizl roku 1860, a to z Terstu do Benátek a zpět parníkem Milano. Tato cesta trvala šest hodin.¹⁶⁹ Při zpáteční cestě „...zdvihl se vítr, tak že mnozí se rozstoli a též náš Alfred počínal churavět, z čehož ho spánek v kabině velmi dobře vybavil.“¹⁷⁰ Zdá se, že ona churavost byla mořská nemoc způsobená větrem rozkymáčenou lodí. Tu Kaizl bohužel zažil na vlastní kůži při své druhé mořské plavbě roku 1866 do Londýna¹⁷¹ a zpět.¹⁷² Kaizl jel na trougticket vystavený až do Londýna. Nejprve se jelo první třídou vlakem přes Lipsko, Kolín nad Rýnem, „...rozkošnou Belgií, usměvavými městy, a lučinami tak zelenými, jakýchž ani u nás v létě není... když jsme se blížili ke Calais krajinou jakoby moři vyrvanou vál prudký vítr, a ten zvýšil se na moři, tak že plavba trvala ke 4 hodinám, a já, ač dlouho jsem se bránil, mořské nemoci podlehl.“¹⁷³ Při zpáteční cestě byl velmi rád, že zůstal zdrav.

6.3 Ubytování a stravování

Při cestování je samozřejmě nutné se někde ubytovat, ovšem odpovědí na otázku, kde se tak zcestovalý muž, jakým Kaizl bezpochyby byl, na svých cestách ubytoval, je vskutku mnoho. Na svých pracovních cestách po území dnešního Česka využíval hostinců. Na cestách za příbuznými byl často ubytován právě u těchto příbuzných či známých. V zahraničí pobýval v hotelích, na Bledu to bylo mnohem častěji ve zdejších vilách. Během svého života došel Kaizl buďto vždy kvalitního ubytování, nebo byl velmi skromným, protože v jeho denících nikdy nenalezneme výrazné výtky vůči ubytování. Záporné hodnocení ubytování uvedl roku 1851, kdy se po příjezdu do Františkových Lázní musel i s matkou ubytovat v hostinci v chatrném pokojíku,¹⁷⁴ který za dva dny vyměnili.¹⁷⁵ Naopak na témže pobytu v Západních Čechách po přesunu do Mariánských Lázní dostali také

¹⁶⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 1. srpna 1860.

¹⁷⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 6. srpna 1860.

¹⁷¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 4. února 1866.

¹⁷² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 16. února 1866.

¹⁷³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 4. února 1866.

¹⁷⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 4. srpna 1851.

¹⁷⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 6. srpna 1851.

v hostinci hezký pokoj s velmi bohatým a skvostným vybavením.¹⁷⁶ Drobnou vadu našel i na ubytování v hostinci v Londýně, který stál zřejmě příliš blízko dráhy, protože jej v noci obtěžovala neustále hučící železnice.¹⁷⁷ Při pobytu na Špičáku u Eisensteinu v prostém a slušném pokoji, kde měl sice čistou, ale chatrnou postel,¹⁷⁸ jej potrápila nepřítomnost divanu, kterou vyřešil poněkud kuriózním způsobem. „*Nedostatek divanu nahradil jsem tím, že jsem rozprostřel plaid na podlahu, a položil na něj dychavičné polštáře z postele.*“¹⁷⁹

Za ubytování je samozřejmě nutné zaplatit, ale Kaizl se málokdy zmiňuje o tom, že by vůbec něco platil a kolik, natož aby zhodnotil, zda se mu to zdá málo či hodně. V Londýně například zaplatili za dva muže za deset dní přes sedmáct liber.¹⁸⁰ O placení účtů na Bledu se poprvé zmínil, když bydlel v hotelu, při pobytu ve vile o účtech mlčí. V hotelu platil ubytování vždy po týdnu,¹⁸¹ na konci pobytu pak ještě odměnil jednotlivé zaměstnance.¹⁸²

Kromě toho, kde na cestě složit hlavu, je velmi důležité, kde se dobře najíst. Pokud měl příležitost, stravoval se Kaizl u příbuzných či známých, kteří jej vždy hezky hostili: „*Šli jsme k bývalým sládkovým, kteří nás velmi sangvinicky slzice přijali a vínem i cukrovím častovali.*“¹⁸³ „*K obědu pozváni jsme byli k paní Buchtové, kdežto jsme jídel dostali, žeby praskl. Ve víně musel bych se rozplynouti na té Moravě, neboť kam přijdu, nesou víno na stůl, bohužel, že je mi každé víno kyselé.*“¹⁸⁴ Jinak k těmto účelům užíval Kaizl nejrůznějších hostinců, restaurací a kaváren. Během dne konzumoval snídaní, oběd a večeři, ne vždy dopolední kávu a odpolední svačinu. Snídaní si často nedával hned, jakmile vstal. Mnohdy jí předcházela nějaká činnost. Turistický výstup na nějaký vrch, procházka po městě, na Bledu téměř vždy koupel v jezeře. Jen sporadicky jmenuje konkrétní potraviny, proto lze jen těžko určit, zda měl v oblibě spíše velmi výživné snídaně, jakou si dal

¹⁷⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 10. září 1851.

¹⁷⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XI., zápis ze dne 5. února 1860.

¹⁷⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVII., zápis ze dne 9. července. 1890.

¹⁷⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVII., zápis ze dne 9. července. 1890..

¹⁸⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 16. února 1866.

¹⁸¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 16. srpna 1897.

¹⁸² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 22. srpna 1898.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 23. srpna 1898.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 26. srpna 1899.

¹⁸³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 6. srpna 1852.

¹⁸⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 7. srpna 1852.

po výstupu na vrch do vsi Gieshübl u Vídně: „*Sýr, víno rakouské, jazyk, dort snídaly se v nejkrásnější harmonii,*“¹⁸⁵ po výletě na Künberg a k Čertově stěně: „...*posnídali jsme pečeni...*“¹⁸⁶ či po návštěvě mše, zámku, po procházce do muzea a dalších pamětihodností Dřítně: „...*snídaničko sestávající z divoké kachny a skleničky vína...*“¹⁸⁷ Nebo zda si raději dopřával jen dietnější stravu. Takto mohutné snídane vyvolávají otázku, zda se místo o snídani nejednalo o takzvaný brunch, jídlo podávané v pozdním dopoledni zahrnující snídani i oběd v jednom. První a třetí příklad jím rozhodně nebyl, protože později si autor zapsal i poznámku o obědě,¹⁸⁸ ale druhý příklad, pečeně, jím být klidně mohl, poněvadž oběd už v zápise zmíněn není.¹⁸⁹ Jelikož Kaizl rád konal turistické i jiné procházky, musel si někdy vzít jídlo s sebou. Například na výletě v okolí Vídně si s sebou vzal „*chléb a emmenthalský sýr,*“¹⁹⁰ či v okolí Františkových Lázní potom, co nenalezl nikoho v kavárně a ani u myslivce nic k jídlu nedostal, dal si s sebou přinesené rohlíčky.¹⁹¹ A nepohrdl ani ovocem rostoucím přímo v přírodě.¹⁹² Velmi oblíbeným způsobem stravování v době oběda bylo *table d'ôte*, na takto připravovaných pokrmech si téměř vždy pochutnal, ale roku 1899 si často stěžoval na neobvyklou pomalost obsluhy.¹⁹³ Roku 1894: „*Jedl a pil jsem dobře a fairně, lacině a nebo i zdarma jsem žil a jezdil.*“¹⁹⁴ Ke stravě v Londýně byl Kaizl zpočátku poměrně kritický. Hned první den „...*posnídali jsme kávu dosti špatnou, se špatnou smetanou, po dvou vejcích na měkko, rolls and bread s máslem.*“¹⁹⁵ k obědu následoval „*table d'ôte, oběd nehrubě chutný.*“¹⁹⁶ Následující den se mu oběd zdál příliš komplikovaný a málo srdečný.¹⁹⁷ V dalších

¹⁸⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 19. srpna 1852.

¹⁸⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 27. července 1855.

¹⁸⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 25. července 1855.

¹⁸⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 19. srpna 1852.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 25. července 1855.

¹⁸⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 27. července 1855.

¹⁹⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 16. srpna 1852.

¹⁹¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 24. srpna 1851.

¹⁹² „*Já jsem se pásal na brusinkách a časných jahodách...*“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 23. srpna 1851.); „*Odtud jsme vyšli do lesa, kdež jsme si ve křoví malin a brusinek natrhali.*“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 4. září 1851.); „...*na celé cestě kynuly nejkrásnější černé jahody a velmi aromatické ač řídké červené.*“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 27. července 1855.).

¹⁹³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 3. srpna 1899.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 6. srpna 1899.

¹⁹⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XX., zápis ze dne 9. srpna 1894.

¹⁹⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 5. února 1866.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 6. února 1866.

poznámkách byl ale již spokojený.¹⁹⁸ 11. února byl Kaizl pozván do hotelu St.-James's Hotel Picadilly, kde zažil skutečnou hostinu. Měl „... *hutnou polívku, lososa s humrovou omáčkou, paštiku ze skřivana, skopovou, bažanta, špenát, karfiol atd. zmrzlinu, desert, sherry, šampaňské, port a černou kávu.*“

Kaizl byl pijákem kávy, kterou si dopřával snad každý den. Buď dopoledne, nebo odpoledne. V mládí si ji dával občas se zmrzlinou,¹⁹⁹ v pozdějších letech již píše jenom o kávě, což ale neznamená, že by k ní nemohl přikusovat nějaké cukroví.²⁰⁰ Avšak kvalita tehdejší kávy podávané v nejrůznějších podnicích byla dosti odlišná. Proto můžeme v jeho denících nalézt na několika místech poznámky jako: „*Vypil jsem pak v hospodě Vingarské něco pod jmenem kávy,*“²⁰¹ „*oběd jest sice výborný, ale černá káva – pochybno zdali káva – ani hodinu po obědě uvařena není...*“²⁰² nebo vzpomínka na návštěvu kavárny ve vesničce Stöckermühle „*v nížto jsem lonského roku nad míru špatnou kávu dostal... Káva i chokolada byly tak špatné, že jak se druhého dne onen doctor vyjádřil ani pies to nejadl.*“²⁰³ A ani v Londýně, jak je zmíněno již výše, se dobré kávy nedočkal.

6.4 Počasí

Nezbytnou součástí většiny zápisů v denících Edmunda Břetislava Kaizla byla právě zmínka o počasí. Za hezké počasí byl rád, nepěkné ho sice pozlobilo, ale málokdy zamezilo v plánovaných denních činnostech.

Poznámka o počasí se obvykle nachází hned ráno kolem snídání, pokud se během dne ale počasí změnilo, zaznamenává jej klidně několikrát denně. Ráno 16. srpna 1852 si zaznamenal, že je: „*Pěkné povětrí, ale nemírný vítr, který však nebyl nepříjemný, protože široko daleko prachu nebylo.*“²⁰⁴ Takový vítr nemohl zabránit ve výletu na nedaleké zříceniny, avšak počasí se zhoršilo: „*Vítr byl tak*

¹⁹⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 10. února 1866.

¹⁹⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 14. srpna 1852.

²⁰⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 13. srpna 1899.

²⁰¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 5. srpna 1897.

²⁰² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 6. srpna 1897.

²⁰³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 23. srpna 1851.

²⁰⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 16. srpna 1852.

*prudký, že jsme se na zříceninách držeti musili, aby nás neshodil. Klobouk jsem si tlačil hluboko přes uši.*²⁰⁵ Při poznamenávání počasí na Bledu Kaizl několikrát užil odborného termínu bora,²⁰⁶ což dozajista vypovídá o jeho informovanosti o místě, na kterém pobýval, a jeho meteorologických zajímavostech.

6.5 Společenský a kulturní život

Stejně jako počasí bylo neoddělitelnou součástí jeho zápisků, společenský život byl neoddělitelnou součástí jeho života. Vizitace, návštěvy divadel, koncertů,²⁰⁷ veřejných oslav a zábav, i večerní společenská posezení na Bledu. Během těchto posezení se často účastnil, ne vždy dobrovolně, různých společenských her, jako čamburína,²⁰⁸ tombola,²⁰⁹ tarok-domino,²¹⁰ či hra v karty.²¹¹ Za zmínku určitě stojí skutečnost, že se většina společnosti ubytované v Petránově hotelu na Bledu roku 1896 fotografovala před tímto hotelem.²¹² Bohužel však ze zápisu není jasné, zda se fotografoval i Kaizl. Každopádně v jeho fondu se žádná fotografie nevyskytuje.

Nejednou zažil Kaizl během svých pobytů mimo domov oslavy narozenin císaře Františka Josefa odehrávající se vždy 18. srpna. Mohutnost oslav se proměňovala podle toho, kde se právě odehrávaly. Ve Františkových Lázních 1852 *„dne 18. srpna na večer držán byl ve velkém Kursále bál...Chebský spolek zpěvácký zpíval národní hymnu rakouskou, načež se vesele tančilo.*²¹³ Ve Volyni

²⁰⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 16. srpna 1852.

²⁰⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVII., zápis ze dne 11. srpna 1889.; jako „studený boreáš“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 23. srpna 1899.)

²⁰⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 11. srpna 1896.

²⁰⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 17. srpna 1896.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 18. srpna 1896.

²⁰⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 1. srpna 1896.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 18. srpna 1897.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIV., zápis ze dne 22. srpna 1898.

²¹⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 22. srpna 1899.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 24. srpna 1899.; LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXV., zápis ze dne 25. srpna 1899.

²¹¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 16. srpna 1889.

²¹² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 19. srpna 1896.

²¹³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník I., zápis ze dne 18. srpna 1852.

se slavilo poněkud skromněji „dříve v kostele, a později ve vinárně celým úřednictvem, četnictvem a finanční správou.“²¹⁴ Na Bledu bývaly oslavy velkolepé a vždy přilákaly množství návštěvníků.²¹⁵ Na velkou ranní mši připluli hosté z širokého okolí. Večer se pokaždé konala jezerní slavnost. „Nastalo zase osvětlení jezera, slavná plavba, lampiony, rakety, ohně zpěvy.“²¹⁶

Roku 1887 se uskutečnil první hromadný turistický výlet na slovanský jih, který 8. srpna zavítal i na Bled právě obývaný Kaizlem. I Kaizl se rozhodl přivítat své krajany na Leseckém nádraží. Vlak nakonec přijel s téměř půlhodinovým zpožděním, byl uvítán pouze střelbou.²¹⁷ Čeští výletníci přinesli na Bled plno rozruchu až do 11. srpna, kdy odjeli. „Návštěva Čechův byla zajímavou, řídkou událostí, a sloužila nám ke cti.“²¹⁸

V Londýně, který prošel křížem krážem, navštívil kromě jiného i British Museum,²¹⁹ zoologickou zahradu²²⁰. či Alhambru, tedy jakýsi kabaret, kde vyslechl „...dvě písně od dám přednesené, pak komickou přednášku jednoho pána, jíž jsem ale takřka ani slova nerozuměl; pak symfonie a balet „King Dragon's desert“ velmi skvělý; vzbudil náramný enthusiasm, prohlíželi jsme pak obě gallerie, plné nevěstek, skoro naskrze hezkých a velmi elegantních ženštin.“²²¹

6.6 Turistické výlety

Edmund B. Kaizl byl velmi aktivním mužem a na svých cestách se v městském prostředí intenzivně věnoval prohlídce pamětihodností, ve venkovském zase četným turistickým výletům do blízkého okolí, málokdy strávil celý svůj den pouze společenskou činností. Avšak zřejmě nikdy nebyl členem organizace sdružující nadšené turisty, a to i přes to, že zakladatel Klubu českých

²¹⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VIII., zápis ze dne 18. srpna 1855.

²¹⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 18. srpna 1897.

²¹⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXII., zápis ze dne 18. srpna 1896.

²¹⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIV., zápis ze dne 8. srpna 1887.

²¹⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XIV., zápis ze dne 22. srpna 1887.

²¹⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 9. února 1866.

²²⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 10. února 1866.

²²¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 12. února 1866.

turistů, Vojta Náprstek, byl jeho přítelem. Na své procházky po okolí se vydával sám, s rodinou, s přáteli, či známými. O tom, zda na svých pochodech Kaizl používal zvláštní oblečení či obuv, můžeme pouze polemizovat. Ve svých zápiscích se jedinkrát zmiňuje o vlastnictví turistické košile.²²² Téměř kuriózně vyznívá poznámka o lakovaných dřevácích obutých při výstupu na Brühli,²²³ která podněcuje k otázce, zda se Kaizl skutečně vydal na výlet v dřevácích, nebo tak spíše nadneseně nazval nepohodlnou obuv.

Otázkou je také, zda na svých výpravách používal mapy. Při pobytu na Bledu roku 1889 používal mapu generálního štábu²²⁴ a v Drážďanech měl dokonce pocestní knihu i s plány,²²⁵ jinak ale spíše mapy nepoužíval soudě podle zmínek, že se dal „samozvolenou“²²⁶ cestou, nebo „jak obyčejně jsem si pěšinky a cesty mátl,“²²⁷ jinak řečeno se ztratil. Mnohdy mapu ale vůbec nepotřeboval, protože místo již dobře znal sám nebo byl doprovázen přítelem nebo známým, který prostředí znal, či využil služeb průvodce.²²⁸

²²² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 4. srpna 1897.

²²³ „Konečně jsem dosáhl s Alfredem celý upocený nejvyšší vrch Brühli. Cesta skrz les bylaby mi v mých lakýrovaných dřevácích velmi špatně pokroky dělala, kdyby hodná hůl nebyla pomahala.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 30. srpna 1852.)

²²⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 15. srpna 1889.

²²⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 15. července 1855.

²²⁶ Při prohlídce Londýna „...několikrát ztratil jsem nit, avšak lidé velmi laskavě mi pomahali.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 7. února 1866.); v Londýně opět: „Poněvadž p. Š. nedával mnoho na můj plán a návrh, zabočili jsme pak, ač jsme měli jíti podlé...konečně dorazili jsme do Victoria Street, cíle naší pouti.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 5. února 1866.); „Před osmou vyšel jsem do Bochyňské Behy a chtěl jsem se vrátiti Sakou; dal jsem se však dosti neprozřetelně samozvolenou cestou do smrkového lesa, kdež dostal jsem se na cesty strmé, neschůdné a nekonečné, hodně jsem se zpotil.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVI., zápis ze dne 3. srpna 1888.); „...dostal jsem se zase z cesty, zalezl na vrch mezi kamení a jalovcové křoví, a slezl pak dosti namáhavě z Mlinu.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVI., zápis ze dne 4. srpna 1888.); jindy také „Sotva jsme vkročili do lesíka za Savicí, již jsme se dostali na chybnou cestu, z kteréž jsme se musili vrátiti, později dostali jsme se právě jako já loni na místo, kde byla sice turistická znamení, ale cesta na prosto přestávala. Jako loni vylezl jsem po nejvíce po všech čtyřech na hřeben...“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXIII., zápis ze dne 16. srpna 1897.); „Vylezli jsme samovyvolenou cestou přes skály...na zříceniny hradu Mödling.“ (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník II., zápis ze dne 16. srpna 1852.)

²²⁷ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XVIII., zápis ze dne 16. srpna 1889.

²²⁸ Na výletě v Drážďanech měl s sebou pocestní knihu s plány (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VI., zápis ze dne 15. července 1855.), ale využil i služeb průvodce (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VI., zápis ze dne 16. července 1855.); průvodce měl i na cestě k Čertově stěně (LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 27. července 1855.)

6.7 Porovnání navštívené destinace s domovem

Když Kaizl tolikrát pobýval v cizích destinacích, nabízí se otázka, zda je také porovnával se svým domovem. A odpověď zní: ano porovnával, ale bohužel jen velmi zřídka.

Při prohlídce Merana „...obdivoval jsem se výstavnosti slohu domův, a litoval své krajany, v jak nevkusných staveních bydliti musí.“²²⁹ O něco později v Bolzaně si zase nemohl vynachválit koupele v čisté vodě „...srovnáváje ji s onou pražskou rezavou, v kteréž doma se koupávám...“²³⁰ Zajímavá je poznámka, že v Brixenu není žebráků a že na svých cestách se s nimi vůbec nesešel.²³¹ Veskrze jeho srovnání ciziny s domovinou vycházejí ve prospěch bohatší ciziny a na úkor chudobné domoviny. Totožně říká i při návštěvě British Museum v Londýně: „Myšlenka o naší chudobě tu na mně tížila.“²³² Přece jenom se ale našlo místo, které se mu nezdálo lepší. V Drážďanech, pravděpodobně se svým bratrancem Alfredem, „pozorovali neobyčejné mrtvo a v mnohém ohledu méně komfortu než-li v Praze. Vůbec jest ráz a způsob života zcela cizí.“²³³ Nelíbily se mu ani zdejší teplé lázně: „Později šli jsme do teplé lázně, která má však dušné malé, nízké kumbálky, a ne tu vlídnost jako pražské.“²³⁴

Cestování měl Kaizl dozajista v oblibě, ale snad jako každý, se s radostí vracel domů: „Odtud jsem opět hleděl s radostí na krásnou Prahu září měsíční osvětlenou a cítil jsem srdečnou rozkoš, věda že doma nejlepěji.“²³⁵

Na závěr se sluší přiložit Kaizlova „pravidla pro Čechy, navštěvující cizí letovaliště“,²³⁶ která si zapsal do svého deníku během svého posledního pobytu na Bledu a která umístil bezprostředně za rozčarované poznámky o dámě „všeho vychování prosté.“²³⁷ Pravidla znějí: „1) choditi v slušném obleku a šetřiti pravidel

²²⁹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XX., zápis ze dne 23. července 1894.

²³⁰ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XX., zápis ze dne 27. července 1894.

²³¹ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XX., zápis ze dne 1. srpna 1894.

²³² LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XII., zápis ze dne 9. února 1867.

²³³ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 15. července 1855.

²³⁴ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník VII., zápis ze dne 17. července 1855.

²³⁵ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník III., zápis ze dne 2. září 1852.

²³⁶ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXVI., zápis ze dne 26. srpna 1899.

²³⁷ Tamtéž.

dobrého chování, 2) nobl platiti, 3) býti zdvořilý k cizím, aniž však s nimi kamaráditi, a nehádati se s nimi o věci, kteréž buď za hádku nestojí, anebo v kterýchž přehádati je nemožno.“²³⁸

²³⁸ LA PNP, fond KAIZL E. B., Denník XXVI., zápis ze dne 26. srpna 1899.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo za pomoci pramenů osobní povahy sestavit obraz každodenního života na cestách ve druhé polovině 19. století a to na konkrétním příkladu Edmunda Břetislava Kaizla (1836 – 1900), muže pocházejícího z vyšší střední společenské vrstvy. Poměrně podrobný pohled do života tohoto muže umožnila skutečnost, že si Kaizl vedl osobní deník téměř bez přestávky od patnácti let, tedy po celou druhou polovinu 19. století, a doplnil jej navíc čtyřmi cestopisy. Kaizl cestoval velice rád, díky čemuž nám poskytl celkem bohatý materiál k bádání.

Práci můžeme rozdělit na dvě části, první teoretickou a druhou praktickou. První teoretická část podala obecné informace o stavu dosavadního bádání, o cestování v 19. století a také o pramenech osobní povahy, které tvoří základní pramenný materiál této práce a vycházela při tom z odborné literatury. Druhá část podala stručné informace o osobě Edmunda Břetislava Kaizla i jeho denících a cestopisech, vycházela jak z literatury, tak především z pramenů. Dále se už ale věnovala nejpodstatnější části této práce, každodennosti na cestách Edmunda Břetislava Kaizla, přičemž analýza byla provedena na základě zmiňovaných pramenů, osobních deníků a cestopisů E. B. Kaizla uložených v literárním archivu Památníku národního písemnictví ve fondu KAIZL Edmund Břetislav.

Díky důkladnému zkoumání poměrně rozsáhlého množství materiálů nyní můžeme odpovědět na otázky položené v úvodu práce. Můžeme říci, že k cestování Kaizla vedly jak pracovní, tak i soukromé pohnutky, přičemž motivací těch soukromých byla často návštěva příbuzných a známých, relaxace, ale i snaha objevovat nové a nepoznané. V Kaizlových denících a cestopisech byly vyhledávány informace o způsobu přepravy, ubytování a stravování. Přičemž nejčastěji Kaizl cestoval po železnici, která ovládla dopravu 19. století. V centru zájmu bylo také to, co považoval Kaizl za natolik zajímavé a důležité, aby si to poznamenal do svých deníků, případně cestopisů. Mezi tyto pro Kaizla důležité věci patřilo počasí a společenský život, o nichž nalezneme zmínku snad v každém zápise, ale také turistické výlety. Je pozoruhodné sledovat, jak cestovatel porovnával navštívenou destinaci se svým domovem. V Kaizlově případě vyšla z tohoto srovnávání jeho

domovina většinou jako chudší a zaostalejší místo, ale nutno dodat, že takovýchto srovnání mnoho neučinil.

Ačkoli podle literatury v 18. a 19. století vznikaly čím dál více deníky, které byly prostředkem sebereflexe svých pisatelů,²³⁹ deníky Edmunda B. Kaizla pocházející z druhé poloviny 19. století do této skupiny nepatří. Částečně zde samozřejmě můžeme nalézt sebereflexi a sebevyjádření, ale tyto deníky jsou z větší části popisné. Potvrzují tak domněnku, že ženské deníky zachycují každodennost, kdežto mužské jsou spíše neosobní.²⁴⁰ Kaizlovy deníky také potvrzují oblibu některých destinací, především Benátek, Drážďan, Terstu a zejména Balkánského poloostrova, kde byl celkem patnáctkrát. V kapitole o dokumentech osobní povahy uvádíme, že v cestopisu i memoárech často vzniká oproti deníku určité zkreslení zachycovaných informací.²⁴¹ Mezi Kaizlovými deníky a cestopisy ale nalzáme pouze malé rozdíly. Cestopisy vykazují větší literárnost, ale již ne úpravy způsobené časovým posunem. Příčina tkví pravděpodobně v tom, že již osobní deníky jsou velmi neosobní.

Fond Edmunda Břetislava Kaizla v literárním archivu Památníku národního písemnictví snad přispěje k bádání o každodenním životě na cestách. Protože ale fond ještě ani zdaleka nebyl prozkoumán celý, skýtá další možnosti bádání o každodennosti pro historiky, či možnost bádání o zapomenutém autorovi pro literární vědce.

²³⁹ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů, s. 31.

²⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. Prameny osobní povahy. [online].

²⁴¹ Dokumenty osobní povahy, s. 12.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond KAIZL Edmund Břetislav.(1951 – 1900).

Literatura

1. BERGMANOVÁ, Lenka. *Počátky českého turistického zájmu o jihoslovanské země, zejména o pobřeží jaderského moře*. Brno 2010, Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. 77 s.
2. CVRK, František. Osobní plavba po Labi do první světové války. In: BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě a společnosti*. Ústí nad Labem 1997. s. 455 – 461.
3. ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech. In: BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1997, s. 360 - 364.
4. HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996. s. 137.
5. HLAVAČKA, Milan. Všední den na středoevropských cestách 1750 – 1850. In: BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě a společnosti*. Ústí nad Labem 1997. s. 337 – 345.
6. HOJDA, Zdeněk. Kavalírské cesty v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: HOMOLKA, Jaromír. *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216 – 239.
7. JANKO, Jan. Paměti a jiné archiválie. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 97 – 107.

8. JIRÁNEK, Tomáš, LENDEROVÁ, Milena. Cvičenci a sportovníci. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. s. 347 – 367.
9. KOUKAL, Pavel. Cítolibský rodák Edmund Kaizl. In: *Ústecký deník*. 11. 3. 2006, roč. 14, č. 60, Příl. SD magazín, s. 9.
10. KUBEŠ, Jiří. Kryštof Václav z Nostic: *Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha 2004. Úvodní studie, s. 9 – 112.
11. LENDEROVÁ, Milena. *A ptá se, knížko má...* Praha 2008. 355. s.
12. LENDEROVÁ, Milena. Dívčí a ženské deníky 19. století. In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha 2002. s. 165 – 187.
13. LENDEROVÁ, Milena. Hledání kulturních dějin. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 387 – 412.
14. LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 29 – 39.
15. LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 25 – 28.
16. LENDEROVÁ, Milena. Ženské deníky jako pramen k poznání mentality elit. In: MACHÁČKOVÁ, Jana; MATĚJÍČEK, Jiří. *Studie k sociálním dějinám*. č. 3, Kutná Hora, Opava, Praha 1999, s. 39 – 54.
17. LENDEROVÁ, Milena; URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin* [online]. Pardubice 2007 [cit. 2011-03-08]. Prameny osobní povahy. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm>>.
18. LENDEROVÁ, Milena. Cestování. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. s. 368 – 386.
19. LENDEROVÁ, Milena. Lidé kolem stolu. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. s. 117 – 140.

20. LENDEROVÁ, Milena. Objev volného času. In: LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009. s. 269 – 276.
21. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Díl 2., Sv. II. Praha 1993. s. 613 – 614.
22. MAŤA, Petr. Nejstarší české a moravské deníky. In: *Folia historica bohemica 18*. Praha 1997. s. 99 – 118.
23. MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Litomyšl 2004, s. 98 – 99.
24. RANDÁK, Jan. Životní světy, paměti a jejich interpretace. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 79 – 89.
25. ROEDL, Bohumír. Výročí Edmunda Břetislava Kaizla. In: *Cítilibský zpravodaj*. 2006, roč. 11, č. 1, s. 25 – 26. Dostupný také z WWW: <<http://www.obec-citoliby.cz/citolibsky-zpravodaj/>>.
26. SLABÁKOVÁ, Radmila. Osobní deník – zdroj nebo tvůrce paměti? In: LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice 2004. s. 41 – 47.
27. ŠEDIVÝ, Jaroslav. Kouzlo i záludnosti vzpomínek pro historikovu práci. In: SEKYRKOVÁ, Milada. *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006. s. 91 – 96.
28. WERNISCH, Ivan. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl*. Brno 2000. s. 52.

PŘÍLOHY

Přehled pramenných materiálů k životu Edmunda Břetislava Kaizla

Osobní deníky

1. Deník z let 1851 až 1852 (I. svazek)
2. Deník z června až září 1852 (II. svazek)
3. Deník ze září 1852 až února 1853 (III. svazek)
4. Deník z února až srpna 1853 (IV. svazek)
5. Deník ze srpna 1853 až srpna 1854 (V. svazek)
6. Deník ze srpna až listopadu 1854 (VI. svazek)
7. Deník z prosince 1854 až července 1855 (VII. svazek)
8. Deník z 23. července 1855 až 28. března 1856 (VIII. svazek)
9. Deník z 29. března 1856 až 7. srpna 1857 (IX. svazek)
10. Deník z 8. srpna 1857 až 31. července 1859 (X. svazek)
11. Deník z let 1859 až 1863 (XI. svazek)
12. Deník z let 1863 až 1867 (XII. svazek)
13. Deník z let 1867 až 1887 (XIII. svazek)
14. Deník od 1. července do 20. září 1887 (XIV. svazek)
15. Deník od 21. září 1887 do 28. července 1888 (XV. svazek)
16. Deník od 30. července 1888 do 25. března 1889 (XVI. svazek)
17. Deník od 28. března 1889 do 30. září 1890 (XVII. svazek)
18. Deník od 1. října 1890 do 16. března 1892 (XVIII. svazek)
19. Deník od 17. března 1892 do 31. prosince 1893 (XIX. svazek)
20. Deník z roku 1894 (XX. svazek)
21. Deník z roku 1895 (XXI. svazek)
22. Deník z roku 1896 (XXII. svazek)
23. Deník z roku 1897 (XXIII. svazek)
24. Deník z roku 1898 (XXIV. svazek)
25. Deník z roku 1899 (XXV. svazek)
26. Deník z roku 1900 (XXVI. svazek)

Cestopisy

1. Cestopis Jižní Čechy z roku 1854
2. Cestopis Zpomínky z Horní Lužice z roku 1859
3. Cestopis Severní pomezí Čech z roku 1859
4. Cestopis Procházky po zemích slovinských z let 1860, 1875, 1876, 1877, 1878 a 1882

Ukázky rukopisu z některých Kaizlových deníků

Pravna Dobrot. - (Oulcaimna)
V Lipsku dne 18. 7. - Vyšli jsme ráno z Drážďan, abychom
byli ochladit a syrový. Niedera (z dáleka kníže) Pictetz
Pries, Borkat, Pahlen, Wurzen, Lipsko - Pladise - Café national
Kornice z Hotel de Barriere. Teprve nás vedl na hvězdičce
a křiž výhledy na město a na bojiště u Lipska
Lützen a Proctenfeldm. 2. Zahradka legat. rany
Gorling s kominiky la pauařkaus Bariatowsthan
nad Plesson a Elsteron. 3. Pochodné rozšířené
sady Rosenthal, a před nimi vím pochodí na půj
sady Kalkenayna a gekoroua Thera. - Shdím Luthera
Kuebaruiošker, gailoj fant vyjel na sm 7 Univerzita
a Mauoioamuaat. Takle v hote z Hotel de
Barriere. Byli jsme schvsi yokopis se

Úpravou velmi špatný záznam výletu z Drážďan do Lipska (PNP, fond KAIZL
Edmund Břetislav (1851 – 1900), Denník VII., zápis ze dne 18. července 1855.)

sude to až strach, je enthuziasta a má
příslovi. Totiz: Du mein Gott und Vater!
Ja nun! Ganz natürlich! -
Dne 28. července. Ráno hned vypravá dít nás
span J., jemuž mi nyní už říká "Vetter"
pro svých plátonních skladech, které obsahují
některé velmi krásné věci, ačkoliv občas
nyní velmi klesá. Ved nás pak na
výborně zařízený dvůr a do chlívnice,
v nížžto v jednom stojí pár koní a
pět párů volů, a v druhém osm
kvas. Odtud šli jsme do místnosti,
v nížž se plátno připravuje, totiz
běli, ka plaví, pak do velmi krásného
nového domu, jež k výborní pohodlnu-
sti vystavil, a mají souděti že se u
gymnasia v. n. řady. Odtud už vi-
dět na Vltavu, která se zde tvrdě
malebně vine, majíce přitom přímou
a deputátnou pro vládku hloubku.
Vstoupíme se přes křídlo, při čemž
jme lookedi do kostela vysokého
a starobásného s velkým porcováním.

Již mnohem lépe čitelný rukopis zachycující prohlídku výroby plátna. (PNP, fond
KAIZL Edmund Břetislav (1851 – 1900), Denník VIII., zápis ze dne 28. července
1855.)

7. srpna. - Po ranní lázni vyšel jsem si na hrád,
ale již ve stinných chodbách tam vedoucích dosti jsem
se zahřál. Zpět šel jsem lesní cestou k jezeru. Bylo
horko, odpočíval jsem ve svém pokoji a dočítal X. díl
Františka Pravdy Sebraných povídek pro lid, z nichž po-
slední dvě již mi byly známy, avšak všechny má ba-
vily a těšily. - V poledne sjíždělo se mnoho aněží
k zještějšímu sjezdu dřevěky SS. Cyrilla a Metoda. -
Zatáhlo se a val silný vítr; při odpolední kypce
nřikl jsem čerstvého vlnobití. K večeru šel jsem s Ky-
selkou do údolí Savice směrem ke Kyplovinku, a bylo
velmi zádrnčivo. - Slečna Komínková přivekla mi
hezkou kytičku alpských květů z Černé Prsti. -

Velmi úpravný rukopis, typický pro Kaizla zhruba od roku 1859, zachycující jeden
den na Bledském jezeře. (PNP, fond KAIZL Edmund Břetislav (1851 – 1900),
Denník XVII., zápis ze dne 7. srpna 1889.)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Paličková
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	Mgr. Jitka Mašátová
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Reflexe každodenního života cestovatelů v českých cestovních denících druhé poloviny 19. století: Každodennost na cestách v denících a cestopisech Edmunda Břetislava Kaizla.
Název v angličtině:	Reflection of everyday travelers' life in the Czech travel diaries in the second half of the 19th century: Everyday travelers' life in diaries and voyages of Edmund Břetislav Kaizl.
Anotace práce:	Práce se zabývá každodenností cestovatele v 19. století a vychází z pramenů osobní povahy. Je sondou do cestovního života Edmunda Břetislava Kaizla.
Klíčová slova:	cestování – každodennost – osobní deník – cestopis – 19. století – Kaizl Edmund Břetislav
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis pursue everyday travelers' life in the second half of the 19th century and stem from ego-documents. It's probing Edmund Břetislav Kaizl's travelers' life.
Klíčová slova v angličtině:	travelig – everyday life – diary – voyages – 19th century – Kaizl Edmund Břetislav
Přílohy vázané v práci:	Přehled pramenných materiálů k životu Edmunda Břetislava Kaizla; Ukázky rukopisu z některých Kaizlových deníků
Rozsah práce:	60 stran
Jazyk práce:	čeština